

Neumann, Stanislav Kostka
Politická episoda

S. K. NEUMANN

POLITICKÁ EPISODA

KNIHOVNA: VLNY:
SVAZEK DVANÁCTÝ
VYDÁVÁ DR. R. BROŽ
1911
V PRAZE

VLNY

SVAZEK XII.

VYDÁVÁ DR. RUD. BROŽ, PRAHA II.
KRAKOVSKÁ ULICE 10.

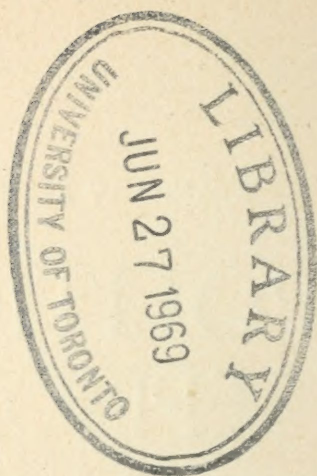
STANISLAV K. NEUMANN:

POLITICKÁ EPISODA

TROCHU VZPOMÍNEK NA HNUTÍ POKROKOVÉ A TAK ZVANOU OMLADINU

(PSÁNO V LEDNU-BŘEZNU 1911)

V PRAZE 1911

Tiskla Společenská knihtiskárna (firma· Ant. Strojil) v Blatné

I. PROLOG

Strůjce pořádku, veliký pacifikátor země české z r. 1893, vysoký státník, jenž na pražských promenádách převyšuje o hlavu všechny mimojdoucí, věrný a poslušný sluha svého pána, hrabě Thun usedl právě na místodržitelský stolec království českého...

To je okamžik skoro historický. A zároveň i chvíle ostré příchuti ironické.

Neboť také politické city mají své osudy...

A tak hledím, naslouchám, pátrám v tvářích bývalých zapřísáhlých i nejzapřísáhlejších odpůrců hraběcí pořádkumilovnosti. Sedmnáct let minulo, to jest jasné. Mnohé, jež jsem znával jako příliš vážné nebo naduté, zpanštěly docela, politicky i lidsky: patří státníkům a správním radům. Jiné, milé kdysi a svěží, zvážněly pod tíhou politické zodpovědnosti, nebo zhrubly, vykřičely se ve službách demagogie. Málo jich zůstalo mladistvých přes první chomáčky šedin

a mnohé, ty nejmilejší věru, marně hledám: zmizely z veřejného života nebo zmizely ze života vůbec.

Sedmnáct let minulo! Pan dr. Rašín je velikou nadějí šiku Kramářova, p. dr. Soukup je výmluvným redaktorem „Práva Lidu“. V jejich tvářích bylo by zbytečno pátrati. Je mi zcela jasno, že dr. Rašín považuje jmenování hr. Thuna za veliký úspěch české politiky, a že dr. Soukup vzpomene nyní velmi často toho, že hr. Thun nazýván byl „krvavým“. O samozřejmostech nebudeme uvažovati. Ale zbylo vůbec ještě několik politických tváří, do nichž bychom se v této ironické chvíli mohli zahleděti se zájmem? Ano, zbylo. A náležejí také k těm, které přímo na sobě pocítily pádnou ruku pacifikátorskou.

Tož se dívám, naslouchám. A zdá se mi, že i kolem těchto úst stahuje se to stydlavě k milému úsměvu, že i v těchto očích jiskří se diskretně jakési uspokojení, že i v těchto hlasech chvěje se sotva pozorovatelně jakási naděje. I politické city mají právě své osudy. A za sedmnáct let smí se změniti velice mnoho.

Z mladočeské prazvláštní společnosti příliš výlučně politické, vzešli nám ctní a vytrvalí politikové positivní; pokrokovému hnutí, příliš nestejnorodému, bylo souzeno rozptýliti se.

A český lev pocítil naléhavou potřebu chování co nejslušnějšího, učesal se a stal se vegetariánem.

Je to stará česká historie: vzkypěli jsme, rozkvetli až radost a náhle sami v sobě jsme ochladli a dobrovolně opadali.

Budiž. Národní povaha nedá se tak snadno změniti. Možno také připustiti, že v době pokrokové plýtvali jsme příliš duševními silami a že tedy reakce byla nutna. Ale tak mnoho, jako se změnilo, nemuselo se přece změniti, tolik lidí schopných choditi na zdravých nohou nemuselo se vycvičiti v chůzi po hlavě.

Chtěli jsme tehda velikou věc, hodnou národa, který zplodil Chelčického, chtěli jsme český pokrokový socialism, a dnes jsme národ, ve kterém socialism je skoro mrtev. Žili jsme tehda také intensivním politickým životem, ale při tom každá jiná myšlenka a otázka našla u nás ohlas, znepokojovala nás, tužila nás. A klerikalism u nás živořil. Dnes však domníváme se, že z oposice k tak zv. řvavému radikalismu musíme se kloniti k negaci vší politické hrdosti a karakternosti; máme specialisty volného myšlení, ale nerodíme myšlenek vybočujících z kolejí, jež vyjely formanské vozy oficielních dogmatismů, a ozvěnu cizích problémů

odbýváme pepickým vtipem. A klerikalism je pomalu náš domácí pán.

Jsme prostě skrz na skrz oportunní v nejhorším smyslu slova. Ale tento oportunism není jen povrchní, velmi přechodní národní náladou. Zažral se nám hluboko pod povrch a ve všech odvětvích života, nejen v politice. Je v lidech, v každém jednotlivci, v devětadevadesáti ze sta. Nepřechází na lidi z vnějšku, neusedá na duše jako prach zvířený předešlými zápasy. Je to spíše epidemie, které nemohou odolati ani ti, kdož byli zvyklí po celý život plouti proti proudu. Prostná duše žasne, jaké konstelace jsou dnes u nás možny, konstelace stran, konstelace osob. A jak rychle hyne vše, čeho raison d'être byla myšlenka a čeho jedinou methodou mohla býti karakternost...

Je snad sporno, má-li národ pamatovati si urážku, která se mu stala před sedmnácti lety. Je rovněž sporno snad, mají-li ti, kdož před stejnou dobou odpykali si hraběcí loyálnost kratším nebo delším kriminálem, tvářiti se, jakoby tato rána byla skutečně ranou a ranou stále se jitřící. Ale nesporno je, že tisíckrát jsme se zaklínali, že nemáme české šlechty a že jí nepotřebujeme, že zejména nepotřebujeme té, která se za ni někdy vydává, a že

dnes již již chápeme se i tohoto křehkého, aristokratického stébla jako lidé tonoucí!

Sem až jsme to dopracovali.

Tu nestačí již pouhé ironické: tak se časy mění. Nejedná se tu také o zoufalý čin národa tonoucího. Spíše o jakousi duševní chorobu, která nás nutí, abychom svůj silný národní organism uměle seslabovali. Po několik let nalézáme zálibu v methodickém sebeprznění, a následky se dostavují.

Hrabě Thun přichází smiřovat. Má, jak se zdá, více nejvyšší důvěry než Bienerth, a má jistě mnoho sebedůvěry. Možná, že si myslí, že on to byl, který roku 1893 přivedl český národ na dobré cesty. Lokaj v šlechtickém paláci mívá také veliké mínění o svém významu. To by nebylo ostatně, kdyby to bylo pravda, ani tak smutné, jako to, co jest pravda. Že totiž nebyli jsme násilím podrobeni, ale zvrhli jsme sami a dobrovolně. A smutné je rovněž, že hr. Thun myslí si, že je povolaný strůjce míru tak jako byl povolaným strůjcem pořádku a že si to s ním myslí — byť leckde ostýchavě — většina českého národa nebo aspoň většina českých politiků...

Čtenáři mi odpustí, že v tomto prologu k reminiscencím z pokrokového hnutí a ke

vzpomínkám z dob „Omladiny“, píši tyto nevčasné rekriminace.

Ta léta devadesátá zdají se mi něčím tak krásným pro mne a tak skvělým pro národ, že mne opouští radost života, kdykoliv události nebo osoby připomenou mi onu dobu. Není to však obvyklý stesk po kráse „starých zlatých časů“ zveličeně viděné, touha nespravedlivá k soudobému životu. Není to také více osobní stesk po uprchlém mládí. Je to pocit těch, kteří žijí v okovech a viděli svobodu, žijí v mlhách, a viděli slunce. Veliký a slavný rozmach ideálních národních energií, tak živelný i hluboký, to je ta volná a jasná záplava, v níž jsem se zrodil a vyrostl, která mne naučila toužiti po lepším světě a která nedá mi dnes výti s vlky českého přítmí. Nechci tím říci, že v těch letech všechno bylo veliké a krásné, že děcka nebyla dětinská a muži omylní, ale tvrdím, že tehda žilo se v Čechách jako nikdy před tím a ovšem tisíckrát krásněji než dnes.

Byli jsme tehda jako mladičká, ale košatá třešeň. Nerostli jsme však potom normálně a pravidelně, mnoho větví nám uschlo a zbyly z nich jen pahýly, a ještě více větví nám živoří a vydává chatrné plody, plody nevzniklé z enthusiasmu zdravé mízy, nýbrž ze studené kalkulace kariéristů a ješitníků.

Kdyby nám bylo bývalo dopřáno štěstí zdravého vzrůstu, hrabě Thun mohl třeba také dnes přicházeti a rovněž s nějakou palmetou míru, poněvadž jako pacifikátor byl by již slabý. Mohl také přicházeti, neboť tak věrní sluhové mívají tuhý život — ale český národ byl by se usmíval zcela jinak. Dnes má hr. Thun „pouvoir“; mohl míti dnes bílý kapesník, kterým se o příměří — prosí. Nám nebylo by bývalo na jeho poslání pranic záleželo.

A byli bychom se snad usmívali jako vším tím neangažovaný básník, který sedí pod starými buky hluboko mezi lesy, a při slově místodržitel zalétá duchem opět — jako tak často — pod staré nebe antické, a zdá se mu, že spatřuje krásnou postavu některého toho zástupce senátu a lidu římského vystupovati po širokém schodišti k vznešenému portiku. A vyrušen pitvorným přirovnáním povzdechne si:

Jak ten svět zopičatěl!

II. S KOPCE

Domnívám se, že celý ráz těchto zcela subjektivních kapitol a jejich příchuť vyžadují, abych řekl předem také několik slov přímo o sobě. Hned však dodávám k upokojení čtenářů: Nebudou to dlouhé a nudné paměti nebo konfese: mámť špatnou pamět, chybí mi záliba ve vzpomínání sentimentálním nebo ješitném, a zejména protiví se mi konfese, které chtějí býti literaturou. Poví jen to nejnutnější, aby každému bylo jasno, s kým má tu čest, a proč hledím na věci tak a nikoli jinak.

Po matce jsem plebejec z rodu českého a ševcovského; po otci jsem buržoa a ještě o něco více. Moje bába s této strany byla ještě šlechtična. Její německé šlechtictví bylo polského původu a pamatuji si ji jako velmi ztepilou, s krásným a hrdým profilem. Zdá se, že jeden předek můj s této strany prchl do Čech po polském povstání a zde se poněmčil. Můj

otec však, advokát, zemský a říšský poslanec, deklarant, byl již Čech, a Češkou byla také jedna jeho sestra, nevalná malířka. Ostatní zůstali Němci. Z nich zajímavý byl patrně jen mladší bratr mého otce, hezký chlapec soudě dle zachovalého portrétu, který jako důstojník se zastřelil. Pro dluhy? Z lásky? Nevím. Ale jeho sestry, moje tety, nerady o něm mluvily, a když jednou po rozkošném prázdninovém lenošení u Labe napadlo mně, že bych mohl jíti do — kadetky, hrozně se zděsily. To patrně souviselo.

Dle Richepina, přeloženého Vrchlickým, rodí se básníci jako růže květ — z hnojiště; původ pana S. K. N. byl patrně složitější. Jistě složitější než jeho výchova.

Otec zemřel před pátým mým rokem; pak mne měly v třesavých rukách jen ženy. Chudičká, demokratická matka a více než poloschudlé aristokratické tety. Otec nezanechal jmění; o svůj díl přišel v jakémsi hospodářském podniku na Berounsku. Tety prodaly statek za olšanskými hřbitovy dříve, než jsem si mohl zamilovati ho; zbyla jim jen miloučká zahrada, ve které si postavily vilku pro léto. Přirozený rozpor mezi matkou a tetami vedl ovšem k menším konfliktům. Ale já pociťoval z toho

jen jedno: že je mi volno u matky a nevolno u tet, v jejich temných karlínských salonech — druhá teta provdána byla za okresního hejtmana, ponurého byrokrata — i v olšanských pokojích; všude u nich svítilo se jen svíčkami. Za to býval jsem blažený v jejich zahradě a v polích za Žižkovem, kolem „Červeného dvora".

Již jako chlapeček měl jsem rád lůzu a přírodu. S domácím učitelem chodívali jsme na procházku k „Červenému dvoru". Je tam snad dosud louže s mnoha zelenými a hnědými skokany. To byla má radost: viděti je skákati do vody, když jsme šli mimo. Ale rád jsem se také kamarádil s olšanskými uličníky. A proto mne domácí učitel — patrně na pokyn — stavěl před první nepochopitelnou alternativu v mém životě: budeš-li se kamarádit s těmi kluky, nepůjdeme se dívat na skokany.

S uličníky ovšem již nekamarádím, ale tůně, zelené tůně zůstaly mou láskou, která přišla dříve než jiné a přetrvala leckterou pozdější vášeň.

Škola od počátku až do konce byla mi mučírnou, a já jí nebyl nikdy ke cti. Na obecné byl jsem z těch, kteří klečí na podiu a dostávají vařečkou do nastavené dlaně; na gymnasiu

byly to karcery. Na obecné měl jsem jen jeden den v týdnu příjemný: to nám půjčovali po jedné tenké knížce. Ale přečetl jsem ji cestou, než jsem přišel domů. O něco později byly mi nejmilejší četbou různé ty „Procházky přírodou“. Na gymnasiu byl to pak Jirásek a Verne. A potom?

Potom to šlo se mnou již opravdu s kopce.

V kvintě a sextě to počalo. Literatura a rebelie. Zkrátka: šikmá plocha. Sjížděl jsem po ní dosti rychle, aspoň co se týče zevnějších osudů. Doba nemohla býti k tomu příhodnější. V sobě vyvíjel jsem se však mnohem pomaleji.

Rimbaud napsal překrásné věci ve čtrnácti letech; já ještě v kvintě četl jsem Vrchlického s námahou, zřídka a bez chuti. Měl jsem raději Svatopluka Čecha. Ale měli jsme již důvěrný kroužek a hektografovaný časopis. V kroužku přednášel jsem jednou o Čechovi a Vrchlickém, srovnával jsem je zejména s hlediska národněpolitického. Časopis jmenoval se „Slavia“, a napsal jsem do něho nejpodivnější věci: egyptskou povídku po vkusu Ebersově, fantastickou povídku po hoffmannského způsobu Švandy ze Semčic, naturalistickou povídku a znělkový věnec ke chvále jara v přírodě. To byly moje „literární počátky“.

V sextě však chodil jsem již do důvěrných schůzí středoškolských studentů, v nichž bouřilo se hlavně proti disciplinárnímu řádu; hltal jsem právě vzniklý „Časopis českého studentstva“, který nám byl přísně zakázán.

Následky se dostavily. Byl jsem vždycky špatný žák, teď byl jsem ještě k tomu považován za žáka nepohodlného. Propadl jsem z latiny a řečtiny.

Bylo mi nad slunce jasné, že si reparátem nezkazím prázdnin. Nebylo také nikoho, kdo by se byl třeba jen pokusil nutiti mě k tomu. Rodinná rada usnesla se poslati mne po prázdninách do obchodní akademie.

Lhostejně vešel jsem do nové budovy v Resslově ulici, kde vládl přívětivý mužíček, trochu zdětinštělý již Emanuel Tonner. Teprve za několik neděl, když trochu té zvědavosti bylo ukojeno, poznal jsem, jak veliký skok jsem vlastně učinil: ovál mne kupecký duch. Od té chvíle vcházel jsem do těch síní jen s největším odporem. Byl jsem tam úplným cizincem, v duchu poněkud povzneseným. Všechno mi bylo protivné a směšné; jen milé žvatlání Tonnerovo při jeho dějepisných hodinách trochu mne dojímalo, a to bylo právě tím, čemu se opět druzí smáli. Neboť moji

spolužáci, to byla má největší trýzeň; hnusili se mi ze všeho nejvíce.

Stýkal jsem se ještě s druhy z gymnasia; pokusili se vydávat dále naši „Slavii" a já měl být redaktorem. Nepamatuji se však, vyšlo-li aspoň nějaké číslo. Na středních školách přituhovalo tím více, čím venku více tálo...

Venku byl jsem již ve víru a hlava mi hořela. Každou sobotu rozohňovali jsme se slovem, zpěvem a alkoholem v soc. demokratickém klubu „U Pštrosů", v drsné, horké a divoké atmosféře. Stal jsem se již zajatcem proletářů a „Rudého praporu". Poznal jsem a zamiloval si již sladkého, hubeného světce socialistické setby, nejčistší duši z těch dob, kdy nebyla věru nouze o čistá nadšení a nejvroucnější oddanosti, Antonína Pravoslava Veselého; byl jsem již nesmělým kamarádem všech známých pokrokářů a socialistů; chodil jsem do nesčetných důvěrných schůzí a na porady do „Nových Proudů"; hrával jsem kulečník s cynickým Krapkou a debatoval a filosofoval pod hvězdami na nekonečných flámech, při nichž nejmilejším druhem byl nám všem Josef Škába, miloučký a záhadný redaktor „Nových Proudů", který později tak hanebně zmizel v jakémsi obskurním nacionálním plátku; byl jsem kamarádem prvních českých

emancipovaných dívek; viděl jsem horečný porod prvního čísla „Neodvislosti“, které jsem až do bílého rána pomáhal v tiskárně falcovat...

Ještě dnes, po tolika letech, zatočí se mi sestárlá hlava, vzpomenu-li toho nesmírného, vášnivého, radostného víru... A srdce marně zabolí nad tím, jak jsme se rozprchli a co z nás zbylo. Ale mohu si pouze libovati v nahořklé ironii osudu, který mne po všech těch láskách, nenávistech a — zklamáních sbližuje opět trochu — ovšem jen v myšlenkách — s těmi, k nimž jsem tehdá hleděl s dětinskou úctou a kteří si zůstali aspoň trochu a v něčem věrni. Pan dr. Rašín k nim ovšem nepatří. Nebyl naší láskou ani tehdá. A již tehdá miloval z nás nejvíce Mladočechy a byl trochu arogantní...

Rozumí se, že v mé mysli, roznícené protikapitalistickým ohněm a hluboce navždy jím poznamenané, nemohlo utkvěti nic z kupeckého počtářství a z nauky o zboží. A poněvadž jsem venku již trochu ztvrdl, předstoupil jsem jednoho dne odhodlaně před svou matku a prohlásil jsem, že jsem byl právě v obchodní akademii naposled. Bylo z toho více slzí než bouře, ale nedalo se na tom ničeho změniti. Nezměnil toho ani dobrácký Tonner, který

ještě po čase chtěl se mne ujati jako ztraceného syna.

Jelikož všichni významnější tehdejší Staročeši byli kdysi politickými druhy mého otce, měl jsem, či lépe řečeno, mohl jsem míti hojně protekce. Ale rodina, ač nevěděla ještě, jak horlivým jsem žákem ve škole soudobého života veřejného, pochopila, že s nějakou jinou školou to u mne již nepůjde, a tož chtějíc zachránit aspoň to, co se snad ještě zachrániti dá, posadila mne s pomocí oné protekce do redakce — Hlasu Národa, listu, který tehda snad nejvíce byl nenáviděn. Netušili, jak hluboce pokročila již má zvrhlost.

Neprotivil jsem se. Vždyť to znamenalo pro mne — svobodu. A také první malou mzdu. Poslední okovy spadly, mohl jsem se do syta opájeti životem, který kolem mne kypěl dnem i nocí. V redakci dělal jsem lokálky pro „Směs“; to mi nezabralo tolik času.

I jinak bylo mi v redakci dobře. Šéf, zemřelý dr. Hubáček, byl pán milý a laskavý; jeho otcovská kázanička byla co nejlépe míněna. Mimo mne poznal je zejména po mně nejmladší člen redakce, p. Jaroslav Kvapil. Jen jednu věc nemohl jsem si srovnati dobře s jeho karakterem: zakládal právě „Illustrovaného Kurýra“.

V redakci vedle Kvapila, vždy trochu nadutého, byli vesměs hodní lidé: brumlavý Beneš-Šumavský, zamlklý Projsa, mírný lokálkář Přimda, ve všem obratný a vždy kamarádský, R. J. Kronbauer. Jediný člověk všem na výsost protivný rušil svým zjevem naši idylu: nynější brněnský vládní rada Mašek, tehdejší redaktor národohospodářské rubriky, myslím. Někdy přicházel nás požehnat vezdy úsměvný a laskavý — Bráf. Když jsem se mu klonil, zpíval jsem si v duchu to, co často jsem slýchal hřmíti ze sterých hrdel studentských:

„Tam Randa s Bráfem zasedá,
študentům paty lízat dá,
oh, to jsme rebelanti!

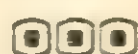
Zdálo by se, že jsem vedl život obojetný. Ale representoval jsem v redakčním stroji kolečko celkem zcela bezvýznamné: sedal jsem v ní málo a vždy spíše jako tichý pozorovatel. Neměl jsem tu hlasu, a myšlenky jsou volny.

Ostatně takovým tichým pozorovatelem trochu zakukleným a vždy shovívavým býval jsem stále častěji a častěji. Je-li člověk trochu diskretní, slyší při tom zpovědi, jimiž jeho vlastní dušička roste a pomaloučku slézá kopeček, s něhož dá se hleděti v hemžení lidské, aniž ztrácí se radost života....

Posílali mne do dělnických schůzí jako referenta. Řečníky jsem pravidelně znával z Klubu a s nimi si tykal. Sedával jsem však vedle policejního úředníka a nejednou šli jsme spolu ze „Štvanice“ do Karlína. Také od nich slýchal jsem ledacos, třebaže nevěděli, že za několik hodin, až potáhne k půlnoci, budu v jiné čtvrti s houfem druhů ohrožovat neškodné dvouhlavé ptáky nad trafikami a dvorními dodavateli.

Malé zakuklení poskytuje člověku často rafinovanou rozkoš.

Ale zdaliž něco trvá věčně? Nikoli. Dne 6. září 1893 přišel do redakce „tajný“, a poněvadž nebyl jsem přítomen, zanechal mi tam pozvání k p. Oličovi. Byl krásný sluneční den, když jsem kráčel — trochu váhavě — po Ferdinandce k policejnímu ředitelství. Ještě toho dne odvezli mne pod novoměstskou věž.

III. HNUTÍ

Kdyby stačilo hleděti na pokrokářství z 93. jako na řadu radikálních politických projevů slovem i skutkem, která byla násilně přerušena procesem s „Omladinou“, jednalo by se skutečně o pouhou politickou episodu. Několik mladých horkokrevných lidí v Praze a v několika českých městech zabouřilo si trochu příliš neloyálně a bylo ochlazeno necelým jedním stoletím kriminálu, k němuž odsouzeni byli obžalovaní z „Omladiny“. Národ nebyl tím příliš dojat; trochu mu to lichotilo, ale zůstal při svých starých politických obyčejích.

Toto pokrokářství z 93. nebylo však ani samo o sobě pouze politické. Nesmíme na ně hleděti jako na řadu střeštěností nebo naivností politických dětí, jež se najdou vždy a všude. Bylo ovšem často zeleně mladé, ale jeho politický radikalism byl klukovský — dejme tomu! — jen v projevech zcela vedlejších,

více nebo méně náhodných, popůlnočních, řekl bych, ale ve vážných chvílích byl vážný — třeba že mladě vážný — a tu byl následkem nikoliv politické prostnosti a jednostrannosti, nýbrž naopak následkem širokých myšlenek, úvah a citů nejen politických. To nás nesmí mýliti, že z toho neb onoho vyklubal se všední politický řemeslník. Snad se někteří vzdali časem sami sebe, naučili se výti s vlky, poněvadž je to pohodlnější a výnosnější. Jiní snad byli již tehda tací, ale podléhali duchu svého okolí. O tohoto ducha však právě se jedná. O to, co politicky tak vysoko zdvihalo federalism, co sociálně sbližovalo studenta s dělníkem jako nikdy před tím a nikdy již po tom, co kulturně vedlo k vydávání „Vzdělávací bibliotéky“ a „Nových Proudů“.

Nicméně ještě i ten, kdo by všechno toto věděl, mohl by býti nespravedliv k pokrokářství z 93., kdyby ho nedovedl pojati jako část velikého celku, jako jednu nápadně znějící strunu cele rozezvučené mladé české duše. Není možno omeziti se na pokrokářství z 93. a nemluviti o letech devadesátých vůbec; musel by nutně falšovati historii, kdo by chtěl mluviti pouze o tak zvané Omladině, a nikoliv o tom, co předcházelo, a o tom, co následovalo, a o tom, co bylo pod tím a za tím vším:

o prudkém a radostném vzestupu mízy v národním těle.

A. P. Veselý cituje ve své „Omladině“ slova pana dra. Chalupného o „Časopisu českého studentstva“ z počátku let devadesátých, který dle jeho mínění „nelze čísti bez pohnutí a vzrušení: co všecko tu rašilo a vířilo, jaké naděje zářily z toho mladistvého ohně!!...“ Tato slova platí plně o celém hnutí devadesátých let.

Bude to jednou vděčná a radostná práce až se někdo pokusí podati essenci všech těch programů, článků, manifestů, řečí a demonstrací, všech těch časopisů, brožur a revues, až odkryje pramen společný všem rozbíhajícím se směrům a tajemnou hybnou sílu generace. Nepochopili bychom skutečného karakteru jejího, kdybychom jen rozlišovali její složky a zavírali oči před jejich mateřským kořenem a před tím, co bystrému zraku společného ukazují i na povrchu.

Mladí radikální politikové, kteří promluvili v „Časopise česk. studentstva“ a založili pak „Radikální Listy“, byli především politiky ovšem. Ale první pokusili se dáti českému socialismu vážné spisy, založili také skvělou „Vzdělávací bibliotéku“ a „Nové Proudy“.

Těsné vedle nich stála mládež dělnická i studentská, která socialism promýšlela a žila již hlouběji. Súčastňovala se však všech projevů politických, a také všímala si poctivě otázek kulturních. To byl, řekněme, jeden směr bohatý individualitami i snahami. Opodál politického hluku rodil se směr druhý: řada mužů méně politicky činná, ale za to odborně studující nejrůznější otázky. Byli to většinou spolupracovníci Pelclových „Rozhledů“. Zdá se, že mnozí z nich neměli mnoho vlastního politického bystrozraku, čemuž nasvědčuje známý pasus z manifestu „České Moderny“, za to však akcentovali správně význam politiky sociální a kulturní. Sociální nazírání bylo u mnohých značně vyvinuto. Tak na př. F. V. Krejčí, i když jeho dnešní příslušnost ke straně soc.-demokratické jest mi jen zdánlivá, stál vždy přímo na straně socialismu. A jiný, dr. K. Körner, dokud ještě nebyl positivním politikem, snažil se býti soc. demokratem a napsal do soc.-demokratické „Akademie“ článek: „Více socialismu“. Konečně třetí směr, skoro čistě literární, rodil se v „Literárních Listech“, ve „Vesně“ a „Nivě“, a jedna jeho část našla pak definitivní útulek v „Moderní Revue“. U nejvýznačnějších českých básníků naší literární moderny nebylo by však obtížno kon-

statovati sklon k politickému radikalismu a živé cítění sociální. Ba, i leckterý z těch, kteří se zabarikádovali za paradoxy krajního individualismu nebo jiného ismu podobného, byl v nitru svém radikálním státoprávníkem, a hanil city sociální, poněvadž je měl rád, nebo lépe řečeno, poněvadž ozývaly se i v něm.

Opakuji: bude to jednou vděčná a krásná práce, až někdo bez velikých předsudků vykáže všem těm snahám a individualitám jejich místo v souvislém obraze, až objasní úplnou tu zářící mosaiku nejen v celé její svěžesti, ale i v její souvislosti a logické nutnosti. Bude pak jasno, že politický radikalism jedné části mladé generace české byl stejně oprávněný, nutný, logický jako třeba literární radikalism tak zv. „moravské kritiky“ z oněch let.

Bylo by dobře, kdyby tato práce vykonána byla co nejdříve. Neboť jednak objevila by se nutně nicotnost takových nepravd, jakou na př. šíří p. F. X. Šalda, když píše v jakési karakteristice „Písní otroka“ (Novina II., str. 218), že „jsou přímý ohlas tehdejšího radikálně-pokrokového hnutí v české mládeži a mají toho radikalismu také všecku omezenost, povrchnost, strakatý pathos, alegorickou nejasnost a dutou rhetoriku...“ Jednak také podán byl

by tím volky nevolky důležitý příspěvek k poznání povahy politického radikalismu vůbec a českého zvláště.

Mně je alespoň jasno, že poctiví lidé, kteří upínají veškeré své naděje k něčemu jinému a důstojnějšímu, než jest pouhá řemeslná parlamentární politika, která přece jako všelék všude již ztratila veškeru důvěru a vážnost, nemohou vydáviti svou lepší bytost při svém vstupu do veřejného politického života nebo na prahu parlamentu, nemohou býti smířliví a ke všemu ochotní jako dr. Kramář. Snili-li mladí moderní lidé o federalistickém Rakousku a v něm o hlubším a poctivějším životě politickém, sociálním i kulturním, nemohli než nenávidět Rakousko centralistické a feudální; může-li být spor o tom, byla-li jejich radikální oposice v každém detailu účinná a vážná, nebyly-li snad na př. některé naše demonstrace taktikou, která mohla odpadnouti, nemůže býti sporu o tom, že tato oposice musela býti radikální.

Nelze také říci, že politické a jiné tužby tehdejšího pokrokářství vyplývaly z ideologie. Naopak. Byly hluboce žitým ohlasem života, který vřel kolem naší zemičky a který ještě dnes někde vře, aniž však chceme toho slyšeti. Snilo-li se tehdá o federalistickém Rakousku,

můžeme říci jen bohužel, že se o něm už ani nesní u nás. Sníme naopak, rozumějte, sníme jen, že se jednou co nejdráže prodáme centralismu.....

Pokrokářství z 93. bylo tedy logickou a nutnou součástí velikého hnutí, prudkého rozmachu mladé generace, jaké český národ neměl nikdy před tím a nikdy dosud potom. Muselo býti politicky radikálním, poněvadž chtělo něco více než obyčejný politický obchod, tak jako literární moderna musela býti literárně radikální, poněvadž chtěla něco víc než teplé místečko pro své příslušníky. Nervali jsme se o cáry starého kabátu, kdo jich více urve: chtěli jsme nový kabát pro všechny, volnou cestu pro vývoj. A politicky radikálním bude opět každé příští, zdravé hnutí v českém národě, jakmile bude chtíti skutečně něco a narazí na starou překážku: centralistický stát se všemi jeho známými necnostmi.

Toto pokrokářství jako celé hnutí z let devadesátých liší se ode všeho, co kdy následovalo, zejména svou neohroženou láskou k myšlence. Jako šelmy na krvavá sousta vrhali jsme se na knihy, v nichž myšlenky byly. Debatovali jsme, milovali a nenáviděli. Bylo-li to povrchní, pak je povrchní každé krásné mládí, upřímné a lačné, a hlubokou jen moudrost

profesorů a literárních kritiků. A poněvadž byli jsme tak chtiví myšlenky, nebyli jsme také obmezení.

Rovněž planého pathosu nebylo mezi námi. A. P. Veselý líčí ve své „Omladině“ svou návštěvu v nějakém obskurním tajném kroužku. Jakou bylo pro něj a jeho dva druhy duševní torturou, když bylo jim přísahati, že až do posledního dechu budou hájiti nedílnost zemí koruny svatováclavské a jejich samostatnost. A jak se smáli, až se za břicha popadali, když se octli venku! Takoví jsme byli většinou, poněvadž většina z nás byla příliš upřímná a čistá. Nebylo pathosu v našich schůzích, nebylo ho ani v našem chování. A vyskytl-li se přece, byl podmíněn celou povahou člověka, jako na př. u Václava Čížka, který se zastřelil.

Nemohl se u nás ujati ošklivý pathos, poněvadž bylo mezi námi příliš čistých a vřelých povah. Nikdy ostatně nespatřil jsem již v životě tolik milých, upřímných a zanícených karakterů jako mezi pokrokáři z 93. A bylo rovněž mnoho takových povah v celém hnutí z let devadesátých. I v literatuře, která dnes je rejdištěm karakterů co nejopáčnějších.

Také naše demonstrace byly pravý opak jakéhokoliv pathosu. Sešli jsme se v hospodě,

podebatovali jsme si, pozpívali a pak jsme šli do ulic zakryti noční temnotou. Nemyslili jsme na vášnivé útoky, nýbrž na uličnické kousky za zády policajtů. Po jednom jsme se sešli před nějakým tím malostranským palácem, a když okna dořinčela, rozprchli jsme se s dětinským smíchem. Anebo jsme snesli do kouta kamsi tabuli dvorního dodavatele a vyprázdnili na ni své nitro.... V těch uličnících nebyl by nikdo poznal mladé muže, kteří před několika hodinami debatovali vážně a důstojně.

IV. „U PŠTROSŮ“

V době, kdy mezinárodní proletariát chystal se k první májové manifestaci, kdy všechno pořádkumilovné v Evropě dostávalo lehké mražení do všech údů, a tisíce dělníků přidávajících se pod rudý prapor věřilo, že v den prvního května 1890 otevřou se brány nového života na zemi — v té době byl jsem patnáctiletý kluk, který o socialismu věděl jen z matného doslechu. Ale za tři roky potom byl jsem již horlivým účastníkem sobotních večerů v hostinci „U Pštrosů“ v Pštrossově ulici, kde sídlil pověstný „Politický klub dělnický v Čechách“, tehdejší vášnivé středisko soc.-demokratického dělnictva, a znal jsem již Steinera, Dědice, Regnera, Tůmu, Šturce, Krapku, Vondřicha a jiné.

Horká, dýmem, výpary a výkřiky prosycená atmosférá se svou drsnou populací působila na rozmazleného studentíka s demokratickými

sklony silněji než kterékoli jiné dosud jím spatřené divadlo života. Byl jsem okouzlen ohnivostí písní a poněkud pathetickým bratrstvím styků, bezuzdností řečí a přirozeností všeho veselí. Ohromná negace všeho, čemu nás učili a v čem nás vychovávali, veliké rušení všech oficielních hodnot stavěly mne do do jakéhosi volného ovzduší, kde bylo možno po chuti se rozhodovati dle své povahy a temperamentu, nikoli ovšem zcela vyvinutých. Jako synek měšťanský uprostřed dělníků do krajnosti se honosících svým proletářstvím ocitl jsem se brzo v jakémsi dvojím ohni. A že jsem neznal ještě ani abecedy sociálního života, mohl jsem se udržeti na svých nohou jen instinktem. Instinktivně zamiloval jsem si plamen, instinktivní byla má nedůvěra k theorii třídního zápasu, instinktivně našel jsem most, zlatý most, který spojuje zájmy zdánlivě nepřeklenutelné a který se jmenuje: svoboda.

A zdá se mi, že to bylo tehda, když jsem poprvé se ocitl dokonale mimo klec, ve které volky nevolky drží mladou duši rodina a škola, když jsem se ocitl venku, ve svobodném životě a mezi dvěma světy, že to bylo tehda, kdy jsem si navždy zamiloval horoucí duši davu a pojal jsem současně nedůvěru k poslední formě staré, schematické vlády, k demokracii.

Což se rýmuje víc, než si myslí většina dnešních politiků i sociologů.

Kterak možno nemilovati poctivého plamene? Kterak bylo možno nemilovati těchto proletářů s velikou vírou a s velikým nadšením? Dlouho, dlouho to trvalo, než „Rudý prapor" ztratil pro mne svůj vznešený půvab, ubit ústy, která na slavných „tichých procházkách" chtěla býti tak dokonale zavřena, že i doutníky odhazovala. I nepolepšitelný skeptik řekl:

Žár v oku, sevřená pěst,
zástupů dunivý krok.
Výhrůžná nota těch slok
uměla před léty svést.
Byla v nich bouře strhující
a barikády na ulici,
vězení, popravy, mučenníci,
budoucí pomsty zjev,
zákmit slunce, kde tma je.
— — Náš prapor do krvava vlaje,
je na něm pracovníků krev! — —

(Viktor Dyk: Satiry a sarkasmy.)

A je-li jednou v krvi láska k plameni a k duši davu, která má vždycky svou pravdu, nic ji nevypudí z nitra člověkova. Je to živý argument, který přesvědčuje líp než všechny důvody odvozené ze „zásad". Zakusil jsem toho později tak, že na to nezapomenu. Bylo to v památných „bouřích prosincových". Vyšel

jsem si také na Václavské náměstí. Možná, že jsem měl rudý karafiát v knoflíkové dírce na znamení „zásadního" protestu proti těmto bouřím. Viktor Dyk, skeptik — zahlédl jsem ho — chodil s trikolorou v té době — dokud mu ji policajti nestrhli, myslím. Jaký to však byl potom večer! Pěchota stála nahoře u musea a čekala na povel. My však, trochu doleji, my, dav, objímali jsme se a plakali, tleskali jsme a tančili, poněvadž hudba hrála nám skočnou, a tou hudbou bylo řinčení okenních tabulek Aehrenthalova paláce. Vojáci demokratičtí čekali tehda v redakci „Práva Lidu" a v Dělnické tiskárně, aby odrazili případný útok — národní duše. Jaká komedie omylů! — —

„U Pštrosů" poznal jsem záhy i rub tehdejšího českého socialismu, a jak jsem již řekl, domnívám se, že to bylo pro mne i prvním popudem k jisté skepsi k demokracii vůbec, k demokracii v běžném smyslu slova.

Správně akcentuje A. P. Veselý ve své „Omladině", že na počátky českého socialismu „mělo valný vliv, někdy blahodárný, jindy škodlivý, sousedství dělníků německých". Můžeme bez přehánění říci, že český socialism je dítětem německého, a že tato okolnost přispěla sice na počátku k jeho dočasnému roz-

machu, ale současně byla a zůstala červem jeho jádra.

Ukázalo se to jasně ovšem až později, když český socialism zmužněl. Tehda byla to spíše nečistota plenek, jež nás odpuzovala. Imponovalo nám nadšení prostého soudruha, i když to nebyl člověk vzdělaný, ale nemohli jsme se smířiti s nepatrnou inteligencí vůdců a s jejich častou neurvalostí. Imponovalo nám také někdy radikální svlékání člověka do naha, krutá negace všech tradičních pojmů a všech i vnitřních svazků a zákonů společenských, což lépe než soc. demokracie representovali někteří němečtí přívrženci dosti populárního tehda „Freilandu", poněvadž to byli lidé většinou velmi inteligentní — zde byla aspoň příležitost k myšlení nikoli všednímu — ale ošklivil se nám parádní cynism, opovrhování vědou, kulturou, inteligencí, které označovány byly šmahem jako měšťácké. Rovněž s dokonalým anacionalismem socialistických dělníků nemohli jsme se smířiti. Bylo v tom všem, jak jsme dobře postřehli, příliš málo socialismu a příliš mnoho třídní závisti a nenávisti. Tak jsme se tedy jen hřáli u ohně proletářského nadšení, a ke všemu ostatnímu, co se dělo ve straně, přihlíželi jsme pouze jako diváci. A podobně jako na studentských schůzích bránili jsme se těm,

kdož chtěli, aby pokrokáři stáli v mladočeské straně jako její levé křídlo, bránili jsme se i na dělnických schůzích soc. demokratům, kteří nám tvrdili, že musíme býti v jejich straně, myslíme-li to s dělnictvem poctivě. Nemohli nás však přesvědčiti. Ani lidé ani jejich časopisy, jejichž úroveň byla ubohá, a jež na př. v redakci „Nových Proudů" někdy ani z pásek nebyly vyjmuty. S Krapkou debatovali jsme o tom ještě při ranní polévce „u Kosů". Byl to také řádný flamendr...

Víry a naděje bylo „U Pštrosů" ještě hojně. Lásky málo, poněvadž člověk, který si ponejprv uvědomí svoji nezaviněnou odstrčenost od hostiny života, musí býti filosof, nemá-li býti pojat nenávistí a touhou po pomstě. Bylo tu také ještě hojně slovního radikalismu, podporovaného demagogickými talenty dělnických řečníků.

V sobotních přednáškových večerech „U Pštrosů" vystřídali se skoro všichni činnější pokrokáři. Nicméně hleděli tu na nás více nebo méně skrze prsty, třebaže právě ti z nás, kteří s nimi stýkali se nejčastěji a nejdůvěrněji, byli většinou také proletáři nebo aspoň nikoli o mnoho více. Viděli v nás zakukleného svého třídního nepřítele snad jen proto, že naše touhy byly složitější a pojímání života vyšší. Chápali

jsme jich však a nebolelo nás to. Spíše bylo nám jich trochu líto. Netušili jsme ovšem, že to bude jednou trvati léta a léta, než naše soc. demokracie na neštěstí pro český socialism vzdá se aspoň zevně své nenávisti k t. zv. inteligenci, zejména nežidovské, nenávisti tak často uměle a nikoli nezištně udržované v dělnictvu.

Pokrokářům nepodařilo se soc. demokracii, která se v té době počínala jaksi usazovat, nakloniti českým požadavkům. Všechno jejich zrní bylo tu rozhazováno marně. Naše soc. demokracii bylo souzeno růsti a vyvíjeti se jen na základě přímo importovaných myšlenek německých. Jejímu tělu bylo to zdrávo — její duch tím živořil. A co hlavní: zůstala — a s ní český socialism — světem pro sebe, světem na jedné straně zbytečně proklínaným, na druhé zbytečně protežovaným, způsobila mnohou mrzutost, ale neměla žádného hlubšího a podstatnějšího vlivu na bytost národa a jeho osudy.

Kterak jest nám záviděti takové Francii, jež v utopii Marxově a Engelsově nespatřila jediné spásy a neomylného socialismu „vědeckého"! Nestranný jistě, měšťanský pozorovatel (dr. Eduard Beneš: Soudobá Francie,

Novina II.) praví o ní: „Francie celá jde dnes s takovým nadšením, řekl bych, fanatickým, za ideou sociální spravedlnosti, jako šla za ideou spravedlnosti politické a občanské... Ve Francii socialism není státem ve státě, jako jest tomu v Německu, socialism tu není kompaktním, uceleným a disciplinovaným celkem... ale znamená ohromně mnoho, jde-li o nadšení pro ideu spravedlnosti sociální v massách, jde-li o rozbouření davů proti nějaké špatnosti — a stane se ovšem vůdcem, až přijde rozhodný okamžik revoluce sociální, kterou na určito všichni ti, kdož Francii znají, čekají... Francie... celá hledá řešení otázky sociální, celá vědomě volá po sociální spravedlnosti... bude nutně ukazovati ostatním státům cestu při budoucím řešení otázky sociální."

Kterak jest nám záviděti Francii, je-li toto ukazování cesty k novému vývoji nejkrásnější pýchou národa! Český socialism, jemuž prof. Masaryk kdysi prorokoval, že bude ze všech nejsocialističtější, nenaučil národ, v němž žije, ani své abecedě, nepřipravil v něm ani půdy k pochopení nejjednodušších svých pravd.

Hospoda „U Pštrosů" neexistuje již ve starém stavu jako neexistuje staré nadšení, které někdy bouřívalo začazenými místnostmi.

Zástup dnes kráčí ulicí,
vyhaslé oko, hlasy chraptící.
Po staré vášni stopy není,
jdou všichni chladni, bez nadšení.
Chladně zní sloka, chladno na duši.
Stará ta sloka nevzruší.
Chodec jde ulicí, slyší zpěv v chladu.
Policie v předu i v zadu.
Smutek se z minula v srdce tu vkrádá
a hořkne promenáda,
kde jako paskvil zašlých dní
mdle Rudý prapor zní.

(Viktor Dyk: tamtéž.)

Shasl plamen, umřelo nadšení, umřela víra i naděje, zbylo jen trochu — špatné politiky. A kdyby dnes položili celou naši soc. demokracii do hrobu, nikomu se zvlášť neulehčí a nikdo také neuroní opravdové slzy...

„U Pštrosů" poznal jsem jednoho hodného policejního komisaře; mírným hlasem rozprávěl s námi často po přednášce o projednávaném thematu. Byl to — dr. Gruber.

V. TAJNÝ SPOLEK

Ano. V jednom domě v Jungmannově třídě na Novém Městě pražském to bylo. Ve druhém poschodí. Čísla si již nepamatuji. Jediný pokoj s temnou předsíní a malou komůrkou.

Čísla si nepamatuji. Snad si ho již nikdo nepamatuje. A jistě jest jich málo, kteří vzpomenou. Ti, kdož by byli snad nejvěrněji ještě dnes vzpomínali, jsou mrtvi. Antonín Čížek a A. P. Veselý. Také jiní ještě. Zcela lhostejně chodí lidé mimo ten dům. Ale já bych na něj dal pamětní desku, kdybych byl průvodcem cizinců, u něho zastavil bych každého a napovídal bych mu o něm tolik hezkých věcí jako o žádné jiné pražské památnosti. A kdybych sdědil miliony, koupil bych ho, a ten jeden pokoj ve druhém poschodí dal bych vyložiti celičký deskami ze zlata a achátu jako svatyni na památku krásných srdcí a odvážných mozků. Aspoň národ měl by jej na věčné

časy zakoupiti. Ale národ je nevděčný. Ten dům snad už ani nestojí, čemuž bych se v době positivní politiky a duševní lenosti ani nedivil...

Tedy, ano. V tom domě to bylo. Brloh spiklenců, doupě orgií. Marno zapírati.

Přístup měl sem každý. Aspoň v normálních hodinách. Vždyť tu byla oficielně redakce „Nových Proudů“. Co dím? Patero redakcí tu bylo. Neboť vedle „Nových Proudů“ byla tu ještě „Vzdělávací bibliotéka“, „Bibliotéka sociálních nauk“, „Epištoly lidu“, „Pokrokové Listy“ a „Časopis pokrokového studentstva“. Přicházeli sem abonenti, kupující, spisovatelé, redaktoři. To byl zcela nevinný líc této místnosti. Také lidé, jež v tu dobu hostila, zdáli se velmi nevinnými. Seděli jsme tu na příklad jednou tři holobrádci. Bylo zaklepáno, vešla mladá dáma něco si koupit. Z vydavatelstva přítomen byl jen pan Dyk (bratr básníkův). Začervenal se chudák, nevěda, kterak by ji honem oslovil: Slečno nebo paní. Milostivá, to říci nedovolovalo mu pokrokové svědomí. Rozřešil to geniálně, oslovil ji: madame. Tu jsem se opět zarděl já; připadalo mi to hrozně odvážné a směšné zároveň. Když odešla, dlouho jsme o tom debatovali...

Rub místnosti, její méně normální hodiny při zavřených dveřích, to byly nesčetné schůze,

schůzky, porady. Velmi vážné, když zasedal výkonný výbor pokrokové strany. Méně vážné, když se usnášeli representanti pokrokové omladiny. Veselé, když Liduška Vlková (později manželka Ant. Hajna) nebo někdo jiný vařil čaj. Čaj bez rumu.

Správcem byl tu Jos. Škába, vulgo Osip, také Leokad. Rekl jsem již o něm, že byl miloučký. Měl, zdá se mi, nějakou tajemnou a nešťastnou lásku. Byl měkkost sama, také však pohotový k činu, jak praví Veselý. Byl. Pak s ním osud nějak podivně zatočil. A tak již ho není, třebaže nezemřel. Ale není možno vzpomínati této místnosti v Jungmannově třídě a nevzpomenouti jeho, neboť bez něho byl by chyběl její atmosféře nejsladší tón.

Redakční místnost „Nových Proudů" byla krbem pokrokového hnutí v Praze. Mile praskající ohnisko, u něhož každý se ohřál do hloubi duše, u něhož i ten nejnadutější zmírněl a zupřímněl. Nikdy se tu nekřičelo, nikdy tu neřinčely fráse, nikdy tu neduněl prázdný pathos. Jak jinak se tu žilo než „u Pštrosů"! Byla tu láska, a tam nenávist. Byl tu jasný, čajem vonící vzduch a tam bylo začazené, špatným pivem páchnoucí dusno. Tam výkřiky, vyhrůžky, výsměchy, zde pokojná úvaha a úmluva. Tam revoluční fráse, demagogická

léčka, zde prostota a upřímnost k sobě a ke každému. Tam desorganisace a osobní nevraživost, zde přes všechnu různost mínění obdivuhodná shoda a jednota.

Zde bylo sídlo tajného spolku, tajného spolku mladých a nadšených intelektů a sensibilit.

Jsem ovšem také měkký člověk, třebaže někdy mermomocí lezu do krunýře ocelového. A tak si myslím, že kdo z těch našich současníků probouzejících se ke svému člověčenství neposeděl v té místnosti aspoň jednou v důvěrné chvíli a nezakusil toho ovzduší, ten že přišel o jakési posvěcení. A myslím si — odpusťte mi tu snad pravděpodobnou naivnost — že i dr. Rašín by zaplakal, kdyby mu výmluvná ústa připomněla ryzost toho mládí...

Kde však tedy je to spiknutí, kde že jsou ty orgie politického intransigentství?

Nemohu si pomoci. I já zklamu čtenáře, který snad už má laskominy na moje odhalení. Nemámť ani já imaginační talent autora „Roccambola“ nebo „Loupežníků ve fraku“ a mimo to miluji — aspoň někdy — nade vše pravdu.

Tak zvaná Omladina neměla romantických, spikleneckých kulis. Dokonce všechny pokusy

o ně — nepatrné ostatně — selhaly. Tajného spiknutí nebylo prostě třeba, nebylo ani dobře možno, poněvadž by mu byl chyběl — účel.

Pokrokářům z 93. nejednalo se o žádný náhlý čin, k němuž nutno se tajně organisovati a připravovati. Nechtěli zavražditi panovníka, nechtěli revolucí svrhnouti monarchii, nechtěli násilně odtrhnouti země české od Rakouska. Chtěli mnohem méně i mnohem více. Měli široký politický, sociální a kulturní program, na jehož základě chtěli budovati politickou samostatnost českých zemí v rámci federalistické říše a sociální i kulturní karakter svého národa. To však nešlo s národem vlasteneckého bombastu, s národem vychovaným Staročechy a Mladočechy. Proto národ měl býti vyburcován, vnitřně zrevolucionován. A jen ten smysl měla de facto veškera pokrokářská práce až do těch demonstrací.

Proto persekuce, která přišla, nemohla odhaliti žádného tajného spolku, a musila si jej vymysliti, uměle zkonstruovati, když potřebovala právní podklad pro nějaký monstreproces.

Jsem přesvědčen, že policie a vláda v Čechách znaly lépe a detailněji pokrokové hnutí, než mnozí obžalovaní a odsouzení z „Omladiny“. Věděly, že normální a loyální cestou

nic nepořídí, že si nijak nepomohou, přiskřipnou-li tu a tam toho neb onoho pachatele. Takové mezery, jsou-li to skutečné mezery, vyplní hnutí přece snadno. Proto si vláda řekla, že se musí pokusiti rozptýlit hnutí.

Nepředstírejme naivního rozhořčení. Žádná vláda, žádný stát nemohl by dlouho trpět projevů, jež tehda byly v Praze na denním pořádku a šířily se rychle po venkově. Žádný stát. Ani tehdá, ani dnes. Dnes leda Francie, kde vláda musí spolknouti tisíckrát nebezpečnější projevy, poněvadž stojí — před sociální revolucí. Je přece v zájmu vlády, aby co nejdříve zdvihla hozenou rukavici, aby učinila konec znepokojující guerille, a odhodlala se k rozhodné bitvě, dokud naděje jest na její straně.

A stejně naivní by bylo žádati po vládě, aby v takové bitvě držela se v mezích práva a zákona.

Poněvadž nevěřím oficielním definicím pánů právníků, nevidím v persekuci z 93. zločinu a říkám jen jedno: Pokrokové hnutí bylo bohužel ještě slabé. Tím ovšem nepravím, že vláda byla příliš silná.

Vláda nic neubila, kriminál nikoho nepolepšil. Vládě podařilo se jen rozptýliti hnutí. A poněvadž pokrokové hnutí bylo přece jen

příliš různorodé a nevyzrálé ještě, nastalo po příchodu našem z kriminálů předčasně to, co muselo nastati v každém případu; stáli jsme pak každý jinde a mnozí příkře proti sobě. Opakuji: to nastati muselo. Ale za jiných okolností bylo by přišlo pomaleji a vývoj byl by býval zdárnější — —

Kterak pražská policie si udělala formální tajný spolek „Omladinu", o tom dočte se zvědavý podrobností v tlusté knize „Proces s tak zv. „Omladinou", kterou vydala za redakce Ant. Čížka a Ant. Hajna „Samostatnost". (Druhé vydání r. 1900.) Není to příliš zábavné, a poučné je to snad jen pro toho, kdo nevěří, že policie je — policií.

Rovněž o Rudolfu Mrvovi nedovedu nic říci. Setkal jsem se s ním snad jen jedenkrát na jakési schůzi v Žižkově. Myslím, že i pražská policie byla by se bez něho dobře obešla na konec. A je nepříjemno i jen vzpomínati takových ohyzdností, natož o nich psáti. Ceterum censeo, že Sparťané měli pravdu...

Zdá se mi, že větší radost učinil policii — nevolky ovšem — obžalovaný A. Holzbach. Našli u něho zápisník s projektem „palcové organisace" a s připsanými zkratkami jmen. Zkratka mého jména byla tam také. Věc neměla ovšem ani za mák věcného podkladu.

Ale, když jsem pak onoho krásného zářijového dne přišel k Oličovi, byl to jeho trumf, který mi bral veškeru naději. Zuřil jsem. A řekl jsem bez obalu, že všichni, kdož Holzbacha znali, považovali ho za fantastu, jemuž se smáli. Pan komisař Olič byl chytrý pán. Hned se ınně zeptal, v čem se ještě jevila jeho fantastičnost. A já jsem byl hloupý a řekl jsem mu, že na příklad ještě v tom a onom. A toto to a ono fungovalo později jako moje udání. Nemělo to na štěstí valné ceny.

Za ten svůj zápisník stal se Holzbach historickým člověkem. Pojmenovali po něm náš proces. A státní zástupce zatvrzele přičítal mu autorství pověstného článku „Ve znamení radikální oposice“, jejž do „Neodvislosti“ v květnu 1893 napsal dr. Baxa. Chtěl patrně svého hrdinu vyšperkovati aspoň nějakými vůdcovskými schopnostmi. Byla to dost hloupá komedie, s níž byl patrně spokojen toliko Holzbach, který na Borech vězeňskou čepici nosil napříč, poněvadž se mu zdálo, že se tak podobá trochu — Napoleonovi.

VI. POD NOVOMĚSTSKOU VĚŽÍ

Komisař Olič dlouho se nebavil se mnou. Svou policajtskou methodu ponechával si pro zatčené z kruhů dělnických; s lidmi „studovanými“ jednal slušněji. Spokojil se tedy jen tím, že konstatoval, jak pěkné je venku počasí, a když toto jemné připomenutí nerozvázalo mi jazyk, omluvil se pěkně, že povinnost mu velí uvězniti mě, a poslal mě do cely.

Hroznou věcí v kriminálech a podobných zajisté velmi racionelních ústavech pro povznesení lidského rodu jsou — chodby. Vězeňské peklo v civilisovaných zemích není tak odporné jako toto jeho předpeklí.

Jen stěny, stěny, stěny —!
Tak věčně beze změny
ty chodby táhnou tmou.

Vede-li vás poprvé uniformovaný a svazkem klíčů řinčící automat, jemuž jste tak trochu vydáni na milost a nemilost, třičtvrteční tmou

chodeb v takové staré budově, jako je pražské policejní ředitelství, kde pouhá návštěva některé kanceláře již skličuje, máte příšerný pocit. Je to odporné a nekonečné. I když jste zcela neromanticky založeni, nedivili byste se, kdybyste se náhle propadli tajnými padacími dvířky do jámy naplněné kostmi vašich předchůdců. Pociťujete nedostatek vzduchu a massy špinavého zdiva vás pohřbívají. Co chvíli jde to skrze dvéře železem pobité nebo mřížované, které se před vámi klíčem otvírají a za vámi na klíč zavrou. Jde to stále do hloubky nebo to stoupá jako do věže... Rozhodně se vám ulehčí, ocitnete-li se konečně v cele jistě světlejší, odkudž je aspoň nějaká vyhlídka.

Zavřeli mě do dosti čisté a prostorné. Nic v ní nebylo než pryčny. Také mě předvedli před lékaře, jemuž snad každodenně hlouček mužů a žen více nebo méně životem zrazených ukazuje po řadě maličký rozdíl, který jest mezi pohlavími. Je to málo vkusné a sesiluje to jen ohyzdnost prvních dojmů.

Sklíčen seděl jsem na pryčně. Byly a jsou mi vždy na výsost protivny procedury, jimž je člověk tyransky podrobován při styku s úřady. Nemiluji světic, a svatá byrokracie ze všech nejstaropannenštější je i pouhému čichu mému

zcela nesnesitelná. Ale procedura procedur, toť přijímací cavyky, jež uvítají ubohou lidskou duši při vstupu do kriminálu. To drtí. Aspoň začátečníka. Přistupuje k tomu ovšem i nutný psychický otřes. Každý člověk, aniž si toho třeba uvědomuje, žije tak trochu předem. Má svoje plány, své naděje, svá očekávání. Vede normální, svůj život, který jest jako příjemný sen. Učiní-li pak ruka policajtova nebo soudcova náhlý škrt přes to všechno, nastane-li prudké procitnutí k nějaké nové, nezvyklé skutečnosti, nastane přirozeně zmatek v celém lidském organismu. Zastavíme-li prudce stroj příliš rozběhnutý, riskujeme vždy, že se v něm něco zlomí...

Nenechali mne však s mými ponurými pocity dlouho v té samotě. Naložili mne do drožky a odvezli do novoměstské trestnice.

Přijímací procedura je zde ovšem vyspělejší, zejména prohlídka. Svléknou vás až do košile. A že pašovací vynalézavost kriminálníků dlouhou kulturou povznesla se na výši doby, nenechají dozorci na pokoji ani jediného záhybu vašeho šatu, ani jediného záhybu vašeho těla. I tělesným otvorům a skulinám věnuje se pozornost. Hlavně u žen. Zkušenější revertent hledí na toto drancování ovšem s humorem a jeho jedinou snahou je

přelstíti bdělost strážníků a přese vše propašovati kus tužky, trochu tabáku. Ale nováček má zbytečný pocit ponížení.

Pamatuji se velmi dobře na svůj vstup do vlídné a útulné cely borské; kam a ke komu strčili mne však tehda pod novoměstskou věží, zapomněl jsem již. Bezpochyby z toho důvodu, že jsem tu vystřídal mnoho cel až do té temné komůrky, a viděl odcházet i přicházet mnoho spoluvězňů.

Dva, tři dni mírněné zvědavosti a člověk začíná uvykat. Seznámil se, a pravidelný život udržuje ho při dobré mysli. Všechno je nové, i když většinou hodně škaredé.

Stará novoměstská „bastilla“ byla špinavý a ponurý kriminál. Ovšem, naši předchůdci, kteří poznali svatováclavskou anebo dokonce Špilberk, byli by si tu asi libovali. Ale nebylo by ani našeho relativního pokroku, kdybychom se vždy jen utěšovali, že jindy bývalo hůře. Puch, špína a šero jsou sice tradicionelní, ale nikoliv nezbytné vlastnosti žalářů a vězení. Mizejí pomalu z moderních věznic, které se nepozorovatelně proměňují v něco jiného, v přechodní instituci k rozumné sociální hygieně.

Puch, špína, šero. Bylo nutno jim uvyknouti. Uvykl jsem také. Nepokoušel jsem se však u-

vyknouti domácí stravě. Její kvalita byla vůbec velmi pochybná; uprostřed špíny všechno obklopující nedůvěřoval jsem hlavně její čistotě. Něco mi nosili z domova, něco kupoval mi dozorce v hostincích a v obchodech. Jen chléb, který jsme dostávali, byl snesitelný. Ale, jsa stále stejný, přejedl se i ten leckomu. Později byla mi odporna pouhá jeho vůně.

Nebudu zde líčiti normálních podrobností tohoto vězeňského života a pořádku. V obou již zmíněných knihách o tak zv. Omladině a jejím procesu je vše to vypsáno důkladně. V knize Čížkově a Hajnově najdete samostatnou kapitolu „Život ve vězení", která je podepsána šifrou xyz. Zkušenost pisatelova shoduje se celkem s mojí. Když po trapném chození chodbami vešel do cely, byla prý první jeho slova „Hoši, vy to tu nemáte zlé!"

Jakmile jsem se seznámil se svým novým obydlím a urovnal některé obtíže se stravou a podobnými věcmi, čili jakmile nový můj život nabyl normálního rázu, bylo vyhráno. Sklíčenost zmizela, šikany vězeňské správy vzbuzovaly u mne jen úsměv. A proto podpisuji rád slova zmíněného autora: „Na jedno stále kladu důraz, že je život vězeňský mnohem snesitelnější, nežli se myslí, a to přesvědčení bych rád vštípil českým oposičníkům."

To bylo napsáno tehdá s dobrým, časovým úmyslem. S jemnou výčitkou také, která platí do dnes. Neboť nám, kteří jsme strávili několik měsíců v celách špinavých i čistých, zůstane nepochopitelno, proč bohatí, neodvislí, vlivní lidé veřejně činní dopouštějí se tak často nejhorší zbabělosti ze strachu před politickým kriminálem. Veliký řečník, politik, agitátor zlomí raději pěknou linii svého veřejného života, poskvrní mužný karakter svého vystupování, než byl dal v sázku trochu své „svobody". Zcela malou trochu, neboť o více se pravidelně nejedná. Není pochyby, že tu spoluúčinkuje konservativní pud každé živé bytosti. Ale jaká pak oposičnost, radikálnost, pokrokovost tam, kde tento pud je tak silný!

Povahy jsou ovšem různé. Také mezi námi byli nesmiřitelní, kteří si sami přílišnou svéhlavostí svou strpčovali pobyt v cele. Ale byli to vesměs lidé málo normální nebo málo inteligentní. Dá se přece protestovati, a důstojně protestovati proti násilí i způsobem, jímž se mu podrobím, když nic jiného nezbývá...

Bylo nás, politických vězňů, pod novoměstskou věží v jedné chvíli až devadesát! Horké, mladé hlavy, vtělený revoluční popěvek. A tak nastal brzo dramatický zápas se starou věznicí, které bylo tak souzeno na stará kolena,

v posledních letech svého záslužného života prodělati bouřlivé mládí. Volky nevolky musela se podrobiti. Učinila to s velmi kyselou tváří, po mnoha a mnoha svéhlavých protestech. Odstranili jsme mnohý nešvár, dobyli jsme si nejedné svobůdky. Také jinak se ledacos změnilo. Večerní zábava obyčejných vězňů, „zvěřinec“ ve druhém dvoře, pekelný řev, při němž s každého zamřížovaného okna zazníval hrůzný hlas jiného zvířete, značně se zcivilisovala. Politické hymny a kuplety, specielní písničky pokrokářské a ‚omladinářské‘, hromadné zpěvy i solové produkce zaujaly její místo. Druhý dvůr zažil v té době i několik večerů slavnostních. Všeobecnou iluminací fantastickou i dojemnou oslavena byla zejména památka bělohorské bitvy, kdy „Rudý prapor“ zněl zvlášť velebně.

Sotva jsme se v trestnici ohřáli, dalo nás asi dvacet také ještě jinak na jevo svou nepolepšitelnost a své odhodlání do budoucnosti. V den, kdy jsme měli dovoleno psáti dopisy, dali jsme se zavésti do kanceláře a napsali jsme zde na řádný arch papíru oznámení svého vystoupení z církve. Měl jsem tehda pocit velikého ulehčení. Měl bych ho ještě dnes...

Často na svobodě těšil mne život méně než tehda. Vězeňské kulisy nebyly sice lákavé,

ale žilo se v nich přece dosti pestře, pohodlně a vesele.

Když vyšly u nás žalářní vzpomínky Gorkého, srovnával je kdosi s podobnými knihami Dostojevského a Wildea. Dopadlo to nepříznivě pro Gorkého. Není prý tak hluboký. Nevím, je-li vždy pravou hloubkou fňukavé sebeobviňování, nimrání se s city, patlání ve svědomí; zdá se mi, že v takovém nazírání na hluboké a mělké, je mnoho křesťanské pověry. Za to však vím, že politický vězeň stal by se s touto „hloubkou" hrozně směšnou figurou. Naše střízlivost a veselost byla naší pýchou.

Byli jsme ovšem také někdy sentimentální. Poddali jsme se někdy steskům a měkkým náladám. Když doznělo poslední večerní hlučné smlouvání se a umlkla poslední píseň, přistavil si často někdo židli pod okno, zavěsil se u mříže a hleděl do noční tmy a na malý kousek nebes. Vzpomínal a zatoužil. S věže vrzal mu k tomu císařský orel ironický doprovod...

Trpké chvíle působila v některých, zejména těsných celách nervosa a různorodost povah. Znepřátelil jsem se s H-em při hře v šachy tak důkladně, že jsem se dal raději přesaditi do jiné cely. Přišel jsem z bláta do louže. Přišel jsem mezi neurvalé hochy, kteří zaháněli nudu drsnými hrami.

Nejlépe bylo mi po odchodu „intelektuelních strůjců“ z panské chodby. Byli propuštěni na kauci dříve než já, a tak jsem se dostal pak do slavné 85., nejpohodlnější cely, do příjemné společnosti. Zde jsem strávil štědrý večer při hodokvasu a intimním hovoru.

Z našich zábav musím vzpomenouti vděčně aspoň té nejoblíbenější. Nejhnusnější věcí z obyčejné domácí stravy vězeňské byly knedlíky. Ani někteří staří kriminálníci, věčně hladoví, si jich nevážili. Na dvoře povalovalo se jich stále dosti. Nevím již, kterak to přišlo, ale objevilo se jednoho dne, že z klihovité hmoty těchto knedlíků, po schladnutí a když se z ní vyloupaly kousky žemlí, dá se uhnísti dosti poslušná tvárná látka. Robili jsme z ní nejen šachové figurky, ale i celé kytice růží, fialek a jiných kvítků. Když takový bouquet stvrdl, vydržel v suchu po léta. Někteří dosáhli v tomto „výtvarném umění“ veliké zručnosti. Tak zejména hřmotný a vezdy plný humoru „jenerál Noha“, kamarád Rybák, který je nyní obtloustlým hostinským někde na Moravě. Vyráběl kytici po živnostensku, dle sezony. Na příklad velikonoční vajíčka z fialek, zavěšená na hedvábné stuze. Opatřil si k tomu barvy, stuhy a snad i voňavky. Když jsem po svém odsouzení vrátil se pod novoměstskou věž

nastoupiv trest, vyhlíželo okno jeho cely jako výkladní skříň malého květinářského obchodu. Někde v Praze existují snad ještě i moje výrobky.

V kanceláři vyšetřující soudce při jedné návštěvě počal také první vážný román mého života...

Tedy „náš dům“ na Karlově náměstí skrýval více života, než si kdo myslil. Nejméně měli jsme bohužel toho nejdůležitějšího: čerstvého vzduchu. Bledla nám líčka.

Po necelých čtyřech měsících, na Sylvestra tuším byl jsem propuštěn. Na kauci ovšem. Matka a milenka odváželi si mne v drožce na Vinohrady. Hleděl jsem stále oknem uzavřeného povozu. S jakousi báznı pozdravoval jsem Prahu. Věděl jsem, jak je zbita politicky...

VII. PROCES

Sympatie širokých vrstev byly ovšem na naší straně. Setkal jsem se s nejednou dobrou duší, která ve mně viděla „mučenníka". A jistě nedělo se to pouze mně. Za to oficielní česká veřejnost hleděla na nás skrze prsty. Jako obyčejně neučinila správné diagnosy, nepochopila logiky zjevu, aniž jeho významu pro národ: viděla jen ohrožené starovlastenecké principy, strany a snad i osoby. Zůstala věrna své tradici, které dodnes neopustila: propadla opět jednou a nikoli naposled při zkoušce státníkově.

Od pelichajících moráků staročeských nedalo se čekati nic jiného, než to, co činili, to zlostné čepejření se a hudrování před rudou vlajkou mládeže, která přestala se báti zejména slova socialism. Ale Mladočeši činili za to dojem tím trapnější. Mimo dvě, tři grégrovské výjimky bylo jejich jedinou snahou dokázati

vládě a trůnu, že oni nic. A na výsost odpornou byla právě ta přílišná horlivost, horlivost nedůstojná, zbabělá, nepolitická, s kterou dokazovali něco, o čem, zdá se, nikdo nepochyboval, co bylo skoro samozřejmé. Vždyť vláda, kdyby byla nepředpokládala nedostatek každé hlubší součinnosti Mladočechů s hnutím pokrokovým, byla by se jistě zcela jinak připravila na eventuelní boj, nebyla by se spokojila s Mrvovými palci a se švindlem tajného spolku, který mohl býti informovanými a výmluvnými ústy na říšské radě před tváří světa rozmetán jako přezrálá pampeliška. A rovněž na druhé straně bylo známo již toto mladočeské: my nic, my nic pro nejpalčivější otázky doby, my nic pro politickou karakternost, my nic pro úroveň své žurnalistiky (jako dnes), a bylo jedním z nejsilnějších popudů pro práci pokrokářskou. A přece, kdyby bylo šlo mladočeským politikům více o zdravý národní vývoj než o jejich vlastní prestyž nahoře, mohli zachrániti aspoň sebevědomí národa, jež bezdůvodně v persekuci pokleslo, a docíliti menších příkrostí v rozsudku nad t. zv. Omladinou.

Někteří z nás zažili tehda první výstražné zklamání politické. Byli jsme to my, kteří v 1890 v průjezdu „Národních Listů“ a v Marianské ulici s jásotem jsme vítali telegramy,

zvěstující prudké volební vítězství mladočeské...

Tak tedy vinou Mladočechů, kteří nechtěli a nebyli by snad ani dovedli opříti vydatně mladou, slibnou ratolest národa v první bouři, byla ochromena silně politická vůle českého lidu. Hlava království měla výjimečný stav, celé království režim špiclů. Politicky nedalo se dýchati příliš volně, a proto leckde přestávalo se dýchati vůbec. Pokrokáři sice nezaháleli, vycházely „Nezávislé listy", pokrokoví studenti dobyli znovu „Slavie", dělo se ledacos, ale rozmach hnutí byl zaražen, jeho vývoj nalomen.

Jinak našel jsem Prahu normálně veselou. Zvykla si brzo na výjimečný stav; ledacos dovedla šikovně obcházet. JUC. Ant. Čížek vzdychl si v „Nezávislých listech": „Kdyby jsme neviděli časem blýštivý bodák na policajtské pušce, dle zevnějšího života pražského bychom ani nevěřili, že máme výjimečný stav. Praha je veselá, Praha se baví a naše nejlepší mladé síly, výkvět mladé inteligence — úpí v žalářích...." To bylo snad zbytečně sentimentální. Vždyť to naše úpění nebylo tak hrozné. Bavili jsme se také, bavili jsme se, myslili, zpívali, zlobili jsme se a smáli — jako vždy, jenže v prostředí trochu těsnějším a

špinavějším, v ovzduší méně dýchatelném. Nemohlo nás bolet, že se Praha baví. Spíše to, že zapomíná nikoli snad nás, ale příčin a myšlenek.

Já ostatně po svém návratu z novoměstské trestnice prožíval jsem svou provisorní svobodu hlavně v okovech lásky. A vedle ženy zmocnila se mne pevně a na dlouho ještě jedna láska: Machar. V tom ohledu nebyl jsem ovšem sám.

„Tristium Vindobona“! To bylo ovšem něco zcela jiného než můj oblíbený Sv. Čech z gymnasia, kterého jsem ostatně zrádně opustil již dříve v „Nových Proudech“, pro „Magdalenu“. V tom byl kus našeho kreda mnohem jistěji než v alegorických „Písních otroka“, které jsem později četl na Borech a které mi zůstaly celkem lhostejny. Začínal jsem již s literaturou žíti intensivněji...

Zahájení procesu očekávali jsme netrpělivě. Někteří se naň i těšili v bláhové víře, že pravda vyjde na jevo čili že se jasně prokáže švindl s tajným spolkem. To by bylo pak ovšem znamenalo, že jednotliví obžalovaní mohou býti odsouzeni jen pro určité jim dokázané trestné činy, že tedy velmi mnozí z nás vyváznou se zdravou kůží. Ani potom však, když bylo již jasno, že čeští politikové nechají svou nezve-

denou mládež na holičkách, ba ani tehda, když zavražděním Mrvy, zmizela naděje, že tento sloup obžaloby objeví se před senátem v celé své nahotě figurky směšné a ubohé, nevyhynuli optimisté.

Konečně 15. leden byl tu a my se sešli zase jednou pěkně vesele v těsné a šeré soudní síni, která dle „Frankfurter Zeitung" podobala se improvisované vesnické škole. V jedné ze zmíněných mnou již knih píše se o tom: „Byl to zvláštní pohled na tuto soudní síň — pohled, jakých ještě nebylo a tak brzy asi nebude. Všechny noviny podrobně vzezření soudní síně a obžalovaných v první den procesu popisovaly — všechny byly překvapeny tím, co viděly — zvláště zahraniční listy. Nejen mladým a inteligentním vzezřením obžalovaných, nýbrž hlavně jejich chováním — klidným, veselým, sebevědomým, — takovým, jaké může míti jen člověk vědomý své neviny, nebo vědomý svých cílův." A já k tomu mohu dodati jen jedno: Měl-li někdo z těchto obžalovaných strach, pak to byl jistě jen některý hlupáček a slepý, jenž se dostal k houslím, z těch, které jen přílišná horlivost policie vpletla mezi statečné ty mladé hochy a muže, a kteří byli i tímto senátem osvobozeni.

Bylo tu skutečně mnoho veselosti a sta-

tečnosti. Jedni obžalovaní, zejména „zastavení redaktoři“, přišli s pevným odhodláním sváděti úporný boj s neodvislými soudci výjimečného senátu. Ti, kdož neopustili dosud vyšetřovací vazby, přicházeli rozradostněni a osměleni příjemnou změnou ve své existenci, přece jen trochu monotonní. Jiní obžalovaní konečně chodili sem jako do divadla, podobně jako jejich důvěrníci: ti ovšem rovněž nebyli sklesli.

Přiznám se, že k těmto patřil jsem i já. Chodil jsem teď pod novoměstskou věž na tragikomedii, která mne s počátku jako všechny súčastněné bavila, která však mne nedojímala, poněvadž za 4 měsíce, které uplynuly od mého zatčení, zvykl jsem si na myšlenku, že foliant obžalovacího spisu, těch 336 půlarchových stran nebylo pro mne tištěno nadarmo, že ho zaplatím dalším nějakým pobytem v kriminále. Věděl jsem, že budu odsouzen, poněvadž byla příliš jasnou má příslušnost k celku, který odsouzen býti musel. Věděl jsem však také, že i jako odsouzenec zůstanu „politickým“, což znamená více nebo méně vlastní stravování, péro, papír, inkoust, knihy, noviny, tabák — všechno, jen ženu a svobodu nikoli. S tím člověk již nějaký čas vyjde.

Jakmile začaly nudné dny stereotypních výslechů, přestal jsem navštěvovati porotní „sál“.

Nicméně nebylo tu někdy zle o momenty zajímavé, pěkné i vzrušující. A dramatické vyvrcholení, dvacátý čtvrtý den procesu, kdy v soudní síni objevily se poprvé — bodáky, byl zakončením důstojným pro obžalované. Méně pro soud.

Odpovědi mnoha obžalovaných byly plny vervy, jemné ironie i statečných útoků. Rada Krčmář, předseda senátu, byl vlastně člověk politování hodný. Jeho kosa přišla co chvíli na kámen, a utěšené jiskry zatřpytily se často k všeobecné veselosti. Bránil se, chudák, hrdinně, hrozil a rozdával disciplinární tresty, ale všechno bylo marné. Ovšem, útěchu měl tu, že se bude on smáti naposled.

Při výslechu R. Fejfara vyvinul se na př. tenhle dialog, když se jednalo o rozbité okno v závodu „Hlasu Národa“:

Předseda: A proč jste okno rozbil?

Obžalovaný: Poněvadž psal „H. N.“ urážlivě o členech pokrokové strany. Rozbili jsme okno, poněvadž myslili jsme, že to pomůže — mínili jsme, že vésti polemiku s „H. N.“ bylo bylo by hloupé.

Předseda: Divím se, že v takovém postavení máte ještě tolik humoru a děláte vtipy. Což ani vyšetřovací vazba... Takovou drzost

jsem tak brzo neviděl... Stane-li se to ještě jednou, budete odveden.

Obžalovaný: To nejsou vtipy, to je faktum.

Předseda: Dám vás vyvést...

Čtenář pochopí, kdo taková klání mravně prohrával.

Nejméně milosrdný byl k předsedovi Václav Čížek, hodný, poněkud abnormální hoch. Několikrát ho před skončením řízení upozornil přímo nebo nepřímo, že by mohl již vytáhnouti z kapsy rozsudek...

Také státní zástupce neměl ustláno na růžích. Vždy humoru plný obžalovaný Rybák způsobil mu asi nejtrapnější chvilku. Státní zástupce v jednu chvíli vyhradil si právo stíhati pro urážku na cti řadu obžalovaných, kteří vinili komisaře Oliče ze zvláštní methody vyšetřovací. Na jednoho zapomněl při tom. A tento jeden, Rybák, vstane a povídá: „Pan státní zástupce zapoměl ještě na mne.“ A státní zástupce zardělý rozšiřuje žalobu tedy i na něho.

Namítne se ovšem, že podobné scény — a bylo jich mnoho a prudších — nemohly přispěti k shovívavé náladě soudu. Budiž. Ale nesmí se zapomínati, že jsme nestáli před porotou dojmům přístupnou a předem nerozhodnutou, nýbrž před výjimečným senátem,

který — o tom jsem pevně přesvědčen — předem chtěl dospěti tam, kam dospěl, před výjimečným senátem, jehož předseda, jak vidno z citovaného dialogu s Fejfarem, rozhořčoval se věcmi, kterých jiný soudce byl by si ani nepovšiml, a v jehož středu seděl na příklad takový rada Trautenberg, který po celé přelíčení supím zrakem slídil mezi obžalovanými, aby se jim nevpašovalo ani kouska novin, ani trochy tabáku, a byl stále připraven vrhnouti mezi ně své dlouhatánské, zrzavě korunované tělo.

A pak. Vždyť se přece jednalo o politický proces. Bylo-li nutno v zájmu všech a každého zvláště tu neb onu věc zapírati a lží potírati lež tajného spolku, bylo stejně, ba ještě více nutno statečností, pevností a třeba i humorem akcentovati nezlomnost a důstojně representovati hnutí, jež mělo býti tímto procesem povaleno. Obžalovaní nebyli ničím povinni vládnoucím českým politikům, ale něco právem od nich čekal ten lid, který je miloval. Oficielní naši politikové byli by ovšem nejraději viděli, aby t. zv. Omladina scvrkla se na houf střeštěných chlapců; ale není vždy zdrávo národu to, co se hodí do krámku pp. politikům. Všichni ti mladí muži, kteří do kruhu obžalovaných skutečně patřili, shodovali se

v tom, že si v této chvíli žádnou slabostí nesmějí již vykoupiti eventuelní nějaké nepatrné zmírnění rozsudku, lépe řečeno odsudku.

Kdo uváží pak, v jaké atmosféře odehrávalo se toto měsíční přelíčení, a že, čím více blížil se konec, tím byla všem jasnější skutečná či předstíraná víra soudců v tajný spolek, ten pochopí také, že obhajci a chladnější lidé měli hodně práce i s potlačováním výbuchů méně prozřetelných.

Na konec však nahromadily se výbušné látky přece tak, že explose byla nevyhnutelna.

Nějaká psaníčka (dokonce prý jen jedno a milostné!), vyměněná při nedělních návštěvách v trestnici, měla za následek, že návštěvy byly zakázány. Skoro před samým koncem procesu. Vyhlíželo to jako provokace. V soudní síni, když předseda právě prohlásil průvodní řízení za skončené, žádali obžalovaní ve vazbě jsoucí, aby zákaz byl odvolán, a dávali srozumitelně na jevo, že v záporném případě nepůjde to tak hladce. Konflikt byl prudký, obžalovaní nechtěli ze své čekárny do cel, baron Trautenberg přivedl patnáct bodáků. Bylo mu odpověděno hromovým „Rudým praporem“. Bodáky to ovšem vyhrály, ale v celách odneslo si to veškero skleněné nádobí. Druhý dvůr řádil...

To byl dvacátý třetí den procesu. Následujícího dne ztratili jsme klid všichni. Bodáky byly nejen před soudní budovou a v jejích chodbách, bodáky byly i v soudní síni. Tentokrát byl jsem jedním z prvních, kteří vešli. Obhajci a obžalovaní, kteří chodili sem s balíkem spisů, mrštili jimi při svém příchodu vztekle o stůl, hněvivé výkřiky jitřily atmosféru. Byl to okamžik opravdu dramatický a nezapomenutelný. Když soudci zasedli, předseda marně žádal o klid.

— Vy tedy neposlechnete? ptal se konečně podrážděně.

— Podle toho, odpověděl mu redaktor Škába. Bylo to slovo obratné a studené jako dýka.

— Dejte to do protokolu!

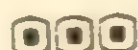
Pak nastalo dlouhé slovné klání o bodáky. Václav Čížek opětně radil předsedovi, aby rozsudek již vytáhl z kapsy. Předseda opakoval stále, skoro mechanicky: Dejte to do protokolu!

Soud ovšem nepovolil. Za všeobecného vzrušení vzdali jsme se obhajců a odvolali důvěrníky. Bylo to pěkné a důstojné zakončení této tragikomedie. (Větší důraz je na druhé polovici slova.) A nepřestanu tvrditi, že to bylo to nejlepší, co se mohlo státi.

Náhradní votant, adjunkt Barnáš, byl ustanoven naším obhajcem ex offo. Počínal prý si dost obratně. Stroj šel svou cestou bez nás a bez publika, jejž nahrazovalo několik vězeňských strážníků. Státní zástupce řečnil tak hlasitě, že mu předseda poradil, aby se tak nenamáhal. Ale když on to měl již nastudováno tak, a nikoli jinak!

Do soudní síně vrátili jsme se až k vynesení rozsudku. Byly tu opět bodáky. Jakmile však vyšla z úst předsedy slova, že Holzbach byl uznán vinným tajným spolčováním, provedli jsme opět demonstrativní exodus.

Na to, co kdo dostal, počkali jsme si v zástupech na Karlově náměstí. Bylo toho celkem víc, než jsme čekali. Matka se mi dala do pláče pro mých čtrnáct měsíců. Bylo vůbec mnoho ženských slzí v tu dobu před novoměstskou věží...

VIII. NA BORECH

Ještě jednou a prozatím — neboť člověk nikdy neví — naposled strávil jsem několik dní pod novoměstskou věží. To, když jsem někdy v dubnu 1894 nastoupil trest a v 84. na panské chodbě vyčkával odjezd do Plzně. Ale toto provisorium v trestnici již opět sevšednělé vyplněno bylo v podstatě jen zvědavým očekáváním věcí budoucích, jež se budou odehrávati již na Borech.

Čekalo mne asi jedenáct měsíců samovazby, skoro celý rok života v prostředí cizím a nepřátelském: měl jsem tedy právo býti zvědav. A proto jsem byl také velmi rychle oblečen, když mne jednoho dne otec Kilinger neobvykle časně vzbudil.

S maličkým a velmi nevinným Stačinou svěřili mne četníkovi, který vyslovil naději, že se budeme rozumně chovat a nedal nám tedy řetízky. Tehda bylo mi to velmi lhostejno:

dnes lituji, že jsem se nesnažil ho přesvědčiti o nějakých svých nejnekalejších úmyslech, aby mi je dal. Byl bych měl více o jednu zkušenost, o jednu zcela zajímavou sensaci. V uzavřeném kočáře jeli jsme na smíchovské nádraží; pak vlakem do Plzně. Četníkovi zvonily ty řetízky po celou cestu v tašce na klíně.

Z plzeňského nádraží jeli jsme na Bory v kočáře otevřeném: lidé hleděli na nás přívětivě; sem tam někdo zamávl kloboukem. Věděli již, co to teď jezdí za eskorty.

Uvítání v borské trestnici nebylo příliš příjemné. Na první pohled je jasno, že je to věznice čistější, ale také komisnější než některá obyčejná městská bastilla.

Nejprve zase ty chodby, široké a klenuté tentokrát, ale stejně šeré, studené a nepřátelské. Proto jsme byli trochu zklamáni. Bylo tu hrozné ticho a nikde světlo. Hrobkovější atmosféra než v Novoměstské. Trestanci ve svých protivně šedivých mundurech míjeli nás jako zlobní duchové. Nevěděli jsme ovšem ještě, že takhle ponuré je, tuším, jen jediné, administrační křídlo budovy paprskovitě stavěné; v ostatních křídlech je hojnost světla, vzduchu, ba i rozhled.

Druhou uvítací drsností byl vrchní správce Šnábl, starý voják nade vše milující habták.

Byl to člověk velmi proklínaný. Pouštěl rád hrůzu na každého sotva vkročil do budovy, trestal každou nekázeň bez ohledu na duševní zdraví trestancovo, měl kaprice a bezohledně je prováděl. Nicméně byla to originelní figurka čistě rakouského nátěru.

Hledím na něj spravedlivěji než on na nás. Neodsuzuji ho jako většina „omladinářů“. Nemám příčiny ho proklínat. Jednal se mnou slušně: vycházeli jsme spolu, jak se říká.

Zdá se mi, že člověk, je-li vydán takto na milost i nemilost byrokratů a vojáků, činí nejlépe, řídí-li se především rozumem a pak zase rozumem, považuje-li svou situaci za školu zdravého sebezapírání a ovládání. Správcové trestnic nejsou přece lidé, před nimiž se hlučně vykramařují intimní city. Je lépe mlčeti než skliditi jejich výsměch. Revolta je ovšem krásná věc, ale musí být důstojná, důstojná objektem, subjektem i formou, musí to být nůž hrdě vražený do prsou řádného tyrana a nikoli neškodné štěkání na rozmarného vysloužilce s holí.

Ředitel Šnábl byl ostatně méně vinen než ti, kdož ho postavili v čelo ústavu a jejichž logika byla tato: Poněvadž v trestnici musí býti kázeň, dáme jí za vrchního správce starého vojáka. Nehodil se zejména pro vězně

politické. A bylo rovněž vinou celé správy a zevních dozorců nad ní, že tu krutě trestáni byli lidé vyloženě choří. Historie Pačesova je velikým zločinem těchto byrokratů...

Třetí okolnost, která v nováčku vzbudí trapný pocit, že se dostal z bláta do louže, je holá, polotemná cela, kde spíš první noc. Je polou pod zemí a v ní toliko pryčny. Před večerem položí ti přede dvéře slamník, který si dáš na pryčnu a můžeš spáti. Zatím nahoře upravují ti nový byt...

Druhého dne šli jsme k slavnostnímu přijetí do kanceláře. Stáli jsme v řadě a jeden po druhém vcházel se představit. V kanceláři seděli: kněz, státní návladní, zase kněz, vrchní dozorce, vrchní správce, ředitel atd. Inu, malé Rakousko, jak praví A. P. Veselý.

Také jsme byli vykoupáni v pěkných čistých vanách: pak změřeni a ofotografováni.

Téhož druhého dne zavedli nás konečně do druhého poschodí dlouhého, jasného křídla a dali nás na číslo. Zapomněl jsem již, kolikáté jsem měl. Ale cela mne překvapila velmi příjemně. Vzdušná, světlá, šest kroků dlouhá, tři široká, pěkně útulná zvláště večer, když nad zeleně natřeným stolkem rozžehli plyn. Vedle stolku byla tu ještě židle, polička, zavěšovací železná postel a plivátko.

Po protivném zápachu, na nějž si člověk musí dlouho zvykat v celách, kde záchod je za dřevěným pažením uvnitř cely, nebylo zde ani sledu. Kbelík stojí v uzavřeném otvoru ve zdi, uvnitř vytahuje se na stupínek, zvenku vynášejí ho ráno „konkaři". Je to neocenitelná výhoda pro toho, koho puch v cele trápíval tak jako mne. A je to barbarství, že ani zcela nové vězeňské budovy leckde nemají dosud tohoto zařízení. Můj předposlední kriminál na příklad bylo čtrnáct dní u okresního soudu v Žižkově. Budova úplně nová, s rozbitým elektrickým zařízením a s neméně potlučenými teploměry na dveřích. Novinky zcela nemožné u bujného okresního soudu tu tedy byly: ale otázka kbelíková zůstala při starém!

Zapomněl jsem rychle prvních nelibých dojmů přijímacích. A ačkoli jsem nebyl ještě zcela hotov se svobodou, kterou jsem nedávno opustil, šeptalo mi to přece důvěrně ze všech čtyř koutů bílého pokojíčka: Zde budeš žíti ve svatém pokoji!

Člověk není bytost tak jednoduchá a přímočará, jak si myslí často ti, kdož kritisují jednotlivé naše projevy. Máme ovšem nějaký svůj vývoj. Ale v jeho širokých mezích máme ještě své saisony, střídáme své lásky a každý viditelný líc má svůj skrytý rub. Vidíte-li člo-

věka šťastného v ryku politických nebo literárních bitek, ve shonu agitací, demonstrací a schůzek, není vyloučeno, že byste nemohli v jeho nitru najíti smysl pro klášterní ticho, radost z míru a pokoje. Uprostřed vřavy zatoužíme náhle po klidu, uprostřed ticha popadne nás žádostivost boje. Odjakživa miloval jsem lesy a přece do třicátého svého roku byl jsem vášnivým zajatcem města; dnes clair-obscur Prahy vznáší se mi stále před zraky, ale byl bych spokojen ještě dáleji od ní, od města vůbec, zcela hluboko v lesích...

Samovazba byla mi vítána. Trest zkracoval se mi tím o třetinu, a z novoměstské trestnice měl jsem o spoluvězních dosti nemilých zkušeností. Zařídil jsem se tedy co nejpohodlněji pro bezstarostný rok života, věnovaný literatuře, meditaci a poesii.

Vstávali jsme v pět ráno, v zimě v šest. Plyn zatáhli nám v půl deváté večer. Vězeňská strava, pro politické vězně „špitálka", byla celkem slušná s každodenní pěknou porcí hovězího masa; zkombinována s tím, co jsme si mohli koupit nebo dát uvařit z domácích zásob, vyhovovala úplně. Domácí kuchaři, trestníci, byli odborníci, myslím, výborně kvalifikovaní, Žemličkové knedle aspoň, dle nichž člověk může poznati schopnosti kuchaře nebo ku-

chařky, byly znamenité. V neděli byl to obyčejně vídeňský řízek a plzeňské pivo. Přejísti nebo přepíti jsme se nemohli, poněvadž všechny porce byly přesně odměřeny dle předpisu.

Jen kouřiti jsme mohli dle libosti. Zkusil jsem to s dýmkou, ale nedařilo se mi to. Zůstal jsem tedy věren cigaretám. Dýmku postavil jsem do kouta k plivátku. Každého dne ráno měnil v něm „konkař“ vodu. A tak později, když jsme se trochu okoukali, sloužila dýmka za poštovní schránku; poslíčkem, který „motáky“ vybíral a nosil, byl „konkař“. Korespondoval jsem časem dosti čile, zejména s kamarádem Tučkem.

Také na dopolední a odpolední hodinové procházce v trojúhelníku dvora dorozumívali jsme se ledajak. Chodili jsme za sebou sice na distanc dvanácti kroků a hovořit bylo zakázáno, ale jsouce jednou ochočeni, dovolili jsme si již hovor i „motákování“.

Mohli jsme pro sebe psáti, mnoho-li jsme chtěli; také knihy nám mohly býti zasílány. Z časopisů měl jsem Pražský Denník, poněvadž slušnějších denních listů nám dlouho nechtěli dovolit, a pak všechny mladší literární listy a revues. Censuru knih prováděl pro mne domácí učitel, a nepamatuji se, že by mně byl něco zadržel z velkých zásilek pražského knih-

kupce. Byl to hodný člověk; zcela hodní zdáli se také oba domácí kněží, ač jsem je vítal zřídka.

Překládal jsem Heina, četl jsem horlivě Rusy a Baudelaira. A již jsem tepal také svoje první verše, začaté již dříve. To jsem byl ještě synáček Macharův.

Ale pak nastala pro mne veliká událost. Přišlo první číslo Moderní Revue a pak další její čísla a publikace. Začala probouzeti anarchické a aristokratické pudy mé bytosti. Čítal jsem ji až příliš zbožně.

Tedy o vzněty, o zřídla snění a myšlenek neměl jsem nouzi. Zejména však paní Musa prokázala mi neocenitelné služby. Nahlížím do tenké knížky svých prvních veršů a vidím, že jsem s ní léhal a vstával. Lázeň rytmů konejšila nervy, když nad zeleným stolkem zpíval plyn, řvavý zvonec vybízející nás na lože vyrušoval mne jen na krátko, neboť sotva jsem ulehl, „usínal jsem s Musou v klíně“ a ráno byla to opět ona, která mne zaujala nejdříve.

Svou z plechového hrnku piju kávu
a čekám, až mi slunce ku pozdravu
se v celu nachýlí, jež plna šera —
bych verše četl, zachycené včera.

Učil jsem se také vlašsky. To imponovalo neobyčejně řiditeli Šnáblovi, snad proto, že i on sám sobě imponoval svou znalostí několika řečí. Věděl, že čtu také německy a francouzsky. Neopomněl nikdy na to upozornit úředníka, který přišel na visitu. A jak jsem již řekl, choval se ke mně slušně. Jeho rady starého vojáka, na příklad: abych se raději ubil ženskými než politikou, zdály se mi dosti originelní a upřímně míněné. Neměl jsem s ním nikdy konflikt.

Rozumí se, že přicházely také chvíle nostalgie, omrzelosti, tělesné neukojenosti. Ošklivá rána, kdy

nebe téměř padá
na střechy šeď, jež mokrá blýská se,
svit popelavý mřížemi se vkrádá
a venku s větrem déšť je ve stálém zápase.

Ošklivé večery, kdy žena je příliš blízko a přece tak daleko...

Zamřížované, podlouhlé okno bylo příliš vysoko. Přece však a přes zákaz přistaví si člověk židli, vystoupne skoro až na její lenoch a dívá se, dívá... Vidí kousek sadu, který na jaře kvetl a zasypával nás při procházce přes zeď bílými lístky, pak jsou pole, pak cesta loukou a na obzoru lesy. Po té pěšině chodívají výletníci a zpívají. A tato malá kra-

jinka vzbouzí v člověku smutné i líbezné city, jakoby ukradené, poněvadž v každém okamžiku může dozorce zabušit na dvéře nebo ředitel vejít s kázáním.

Malý, kulatý otvor ve dveřích, zasklený a z venku poklopený je jednou z ohavností kriminálního režimu. Člověk sice chápe, že správce nechce, aby trestanci mohli příliš snadno se věšeti nebo páchati jiná allotria, ale intimnost cely ztrácí tím mnoho na své příjemnosti. Ovšem je otázkou, zda by to nebylo ještě horší, kdyby otvorů ve dveřích nebylo, a dozorce nebo ředitel vlezli co chvíli do vnitř s lomozem dlouhého otvírání a zavírání zámků a závor. Neboť většina styků s dozorci vyřizuje se také skrze dvéře, druhým otvorem, „špeisklapou", kterým se podává jídlo. Ředitel Šnábl špehoval velmi horlivě, často v bačkorách, takže člověk teprve, když záklopka klapla, seznal, že byl pozorován. I tomu se ovšem uvykne, hlavně tehdá, když člověk nemá co skrývati. Některým hochům však to asi hodně překáželo ... ale, konečně, mohli počkati, až se zatáhne plyn ...

Po nějakou dobu chodíval jsem na nedělní pobožnost do domácí kaple Přišli jsme v lavicích k sobě blíže a o vánocích zpívali jsme si koledy. Znovu věřícím se tam z nás nikdo nestal.

Zajímavých afér nebylo vůbec; jen jednou na procházce viděli jsme vězně prchat. Přistavil si žebřík ke zdi a zmizel na druhé straně než vojenská hlídka vystřelila, neboť, když lezl nahoru, kráčel voják obrácen k němu zády a také neuvědomil si jako my ihned, oč se vlastně jedná, neboť trestanci nedaleko něco právě opravovali. Bylo mi obou líto. Trestance ovšem chytili a dostal bití; mladičký voják byl rovněž asi notně potrestán. A tak uplynuly dni a měsíce pro nás rozumné klidně a nikoli neplodně: měli jsme příležitost ledacos domyslit a strávit, ledacos přečísti si, po případě napsat. Nerozumní hoši byli často trestáni výjimečnými posty, odnětím výhod, tvrdými lůžky nebo temnicemi. Nezdá se mi však, že měli vážných důvodů k nějakému marnému zuření. Ostatně nejsme všichni stejní.

Pro mne ten necelý rok byl jedinou dobou života, kdy jsem poněkud stloustl.

IX. CESTIČKAMI

Život ve vězení, zejména je-li tak pohodlný, čistý a moudrý, jako byl můj na Borech, jest pouze jednou tváří mnohotvářného života, která má za určitých okolností stejnou cenu jako všechny tváře ostatní. To aspoň pro toho, kdo ticho a snění dovede stejně milovati dnes jako včera miloval bouři a čin, a kdo jest si vědom toho, že patří k oněm devětadevadesáti ze sta, jejichž svoboda jest v dnešním světě stále jen zdánlivá a i ta zdanlivá toliko provisorní. Proto v takovém případu život ve vězení vůbec nic nemění. Uvažuji-li o své minulosti, vidím, kterak nutné a logické bylo vše, co jsem prodělával a čím jsem byl; kriminál byl v tomto smyslu pro mne jen interesantní episodou a poučil mne toliko o jedné věci: že netřeba báti se ho.

Mé poslední dni na Borech vyplněny byly ovšem nervosním pobíháním a hltáním cigaret.

Ale něco podobného děje se Neangličanům, myslím, před každou významnější změnou života. Do drožky, která mne pak odvezla do Plzně, sedal jsem pěkně pomalu, v Plzni zevloval jsem dva neb tři dni, navštívil jsem pí. Lidušku Hajnovou, popšikal jsem jejich prvorozeně, neopomněl jsem oceniti plzeňské u zdroje, poctil jsem svou přítomností jakousi redutu v hotelu, kde jsem bydlil, nu, a pak jsem jel do Prahy.

Toho, kdo pozorně četl skromnou autobiografii mého mládí na počátku těchto kapitolek, nepřekvapí cestičky, na které jsem se dal po té a které vedly stranou od vlastního pokrokářství. Povaha a její instinkty rozhodovaly. Nebylo v tom nic německy důkladného, ani rusky hlubokého. Šlo to vše lehce a vervně, s francouzskou frivolností, řekl bych. Ale nemusí tu nikdo viděti přiznání příliš upřímné. Miluji Francouze nade vše a kořím se jejich methodě pokroku.

Poněvadž pokrokářští politikové klonili se ve všech ostatních otázkách stále více na pravo, přidal jsem se z počátku k pokrokovým socialistům. Ale jen na chvilku. Demokratická stránka mé povahy byla ukojena; individualism mládí hlásil se ke slovu. Nietzsche a esthetický anarchism podávali slaďoučké ja-

blíčko se stromu zakázaného. Ale nezamiloval jsem si jako nikdy před tím a nikdy po tom filosofického systému. V každém mém nadšení pro něco přijímaného byl odjakživa červ skepce, věčná a plodná pochybnost nás žijících. Byli to vlastně duchaplní revolucionáři na svou pěsť, které jsem vyhledával. V říjnu 1897 vyšlo 1. číslo mého „Nového Kultu". Nějaký čas držel jsem se ještě se svým individualismem, ač „Moderní Revue" přinášela úryvky z Gravea, tohoto básníka sociologické logiky. Pak nastávalo pomalu vyrovnání, sharmonisování sklonů aristokratických a demokratických. Anarchistický socialism, jehož dětmi jsou jediní skuteční světci kapitalistického lidstva. Kdo potřebuje theoretického odůvodnění a mravního povzbuzení pro svůj sociální optimism, najde je toliko zde, ve velebné logice Gravové, v něžném humanismu Kropotkinově, v jasné moudrosti Reclusově, v nezištné bojovnosti reků...

Domníval jsem se v jednu chvíli, že jsem konečně našel cestu. V praksi byla to opět jen cestička.

Nepochyboval jsem od té doby nikdy ani na okamžik, že podstata tohoto socialismu čistého jako křišťál, vlahého jako jarní sluneční lázeň, bude základním plánem pro stavbu

harmoničtější budoucnosti, ale zda nepoučuje nás světový sociální zápas, že jeho krutost zná jen svou dravou logiku, svou vteřinovou pravdu a své žravé nadšení? Marna je veškera do dálky hledící rozvaha a úvaha: dva hlady žádným kompromisem nenasytitelné stojí proti sobě jako dvě krajty, z nichž silnější pozře v rozhodné bitvě slabší. My, kteří věříme, že by bylo proti smyslu všeho lidského vývoje, kdyby zvítězila krajta kapitalistická, doufáme, že pak teprve přijde doba onoho světlého socialismu, jejž předpovídá Kropotkin.

Zatím všechny anarchistické skupinky odsouzeny jsou živořiti ve špatném vzduchu, poněvadž vzduch dobrý je stravován bojovníky méně nečasovými. A tomu, komu nestačí mluviti k stále stejnému hloučku, tomu, komu se zdá, že by zakopal hřivnu sobě svěřenou, kdyby dobrovolně odsoudil se k vyhnanství z rušného života, nezbývá než snažiti se pověděti kdekoliv aspoň to málo, které z jeho myšlenek snese soudobá duševní pohodlnost a sociální zarytost.

Říkám si: když ti osud dal dar řeči, uplatni to, co se dá, na kterýchkolivěk cestičkách, buď vším dle okolností, poněvadž ve skutečnosti jsi mimo vše a srdcem velmi, velmi daleko. Je to lepší než zásadové hnití.

A zde ovšem přestává již hledání cest. Zde se táhne již jen pruh po roli, již hospodář osud ti vykáže; táhne se s těma moudrýma očima, které mají voli do pluhu zapřažení. Rozdíl jest jen ten, že se táhne podle chuti a libosti, poněvadž... nu, poněvadž povinnost prozatím žádná neexistuje. Což je morálnější než usoudí moralisté...

Také pokrokářství dalo se na cestičky. Na velmi zajímavé valné hromadě družstva „Neodvislosti“, svolané na den 28. února 1896 k „Šebkům“ na Poříčí, promluvili za počestné státoprávní měšťáky JUC. Preis, za radikální pokrokáře Ant. Hajn, za socialisty Fr. Soukup. Na těchto tré cestiček mělo se rozejíti staré pokrokářství, a také se skutečně rozešlo, ač proces trval skoro do dneška. Řeč p. Preise činí ještě dnes, čteme-li ji, nepříjemný dojem bařtipánské fraseologie. Volal: Nechceme třídní boj, ale třídní kompromis. Zapomněl však, že je hloupo a nebezpečno před skutečností strkati hlavu do písku a že pouhým „nechceme“ nezmizí se světa ani z národa naléhavý a drsný fakt hospodářského a sociálního života, zvláště když toto „nechceme“ volá pouze bezvýznamná skupinka. Řeč p. Soukupa prosycena byla již duchem tak zv. vědeckého socialismu. Bylo zcela jasno, že po definitivním rozkladu sta-

rého pokrokářství přejde se zde přímo k soc. demokracii.

Za to pěkně a vřele mluvil p. Ant. Hajn. Je dojemno čísti, jak se tu loučil jaksi již s vidinou mladých let, neboť vědělo se, že jeho menšina bude poražena bezohledně a — mladočeskými penězi. Kus nejlepšího našeho češství, stále nechápaného a zrazovaného dal do své řeči, prohřáté ideálem solidní národní politiky. Bylo to marné.

Nebyla tu ještě doba, a není tu dodnes, kdy pokrokové střední vrstvy pochopily by celý význam a dosah toho „smutného faktu, že sociální otázky seslabují náš státoprávní zápas."

Pan dr. Preis řekl tehda nezvratnou pravdu, že totiž soc. demokracie jest německé dítě; ale stejně jisto je, že i měšťanská národohospodářská zarytost u nás je německý odkaz a vliv. O tyto dva německé vlivy ztroskotává se stále snaha ryzího češství, probuditi v národu starý, latentní cit pro sociální spravedlnost, snaha, která byla to nejlepší na Masarykovi a jeho realismu a která zrodila pokrokářství z 93., pokrokářství, jež s mladým nadšením chtělo v živý skutek měniti to, čemu u realismu chyběla často krev a míza, nebo, co realism zabíjel theorií.

Z této snahy smířiti myšlenku sociální spravedlnosti s myšlenkou české samostatnosti vzniklo — když už to nijak jinak nešlo — národní dělnictví. Krásné ideje zmocnila se demagogie a porušovala ji opět — za mladočeské peníze.

Na úloze, kterou hrály a hrají v našem politickém životě tyto mladočeské berné mince, je nejlépe viděti, že také vychvalovaná hospodářská samostatnost českých lidí není všelék.

Neboť národ potřebuje sice hospodářskou sílu v dnešním svém boji, ale čím je tato síla bez ideálního cíle, k němuž tíhnou všechna poctivá srdce?

Zdá se mi, že bylo na to u nás již příliš zřetelně odpovězeno, že na to odpovídá nejlépe dnešní politická mizerie.

Celý národ je teď na cestičkách. A zdá se, jakoby cesta, skutečný směr pro veškeru jeho energii, byla někde za sedmerými horami.....

K 1·10